

Kumla kyrka

Valvmålningar

Konstnär Albertus Pictor

Titel *I mitten Marie Kröning, därunder Marie död och begravning.*

År 1482 (enligt visitationsprotokoll av biskop Johannes Rudbeckius 1630)



Sven Lannergård i skriftet *Kila kyrka*, 1988: *I Kumla kyrka bör mästaren Albertus Pictor ha nått höjdpunkten av sitt konstnärliga skapande. - - - Trots att vi måste beklaga den röda färgens förändring genom århundraden till mörkbruna ytor är det ett levande livsnära drama som utspelas i valven.*

Kumla kyrka domineras helt av Albertus Pictors målningar (längre ner i dokumentet), men i kyrkan finns även en hel del annan konst:



Gustaf von Sparvenfeldt, *Skattepenningen*, en scen ur Jesu liv, oljemålning, 169 x 190 cm.

Text nertill på duken: *Copia efter Rubens skola/målad af Gustaf v Sparvenfeldt 1901 i Juli.*



Okänd konstnär, *Daniel Buskovius*, oljemålning 1600-talets mitt, 129 x 104 cm.

Kaplan i Elfdalen Särnadalens eröfrare 1644 Kyrkoherde i Kumla 1654

Inskription upptill på duken: *Daniel Buschvius/NAT. 1599 25 aug/DENAT. 1677 11 Jüli/Past. In Kümbla.*

Wikipedia: *Buskovius studerade i Västerås och prästvigdes 1630. Därefter insattes han som kaplan i Älvdalen, Västerås stift, där han under Torstensonskriget ledde intagandet av byarna Särna och Idre 1644, som sedan dess tillhört Sverige.*

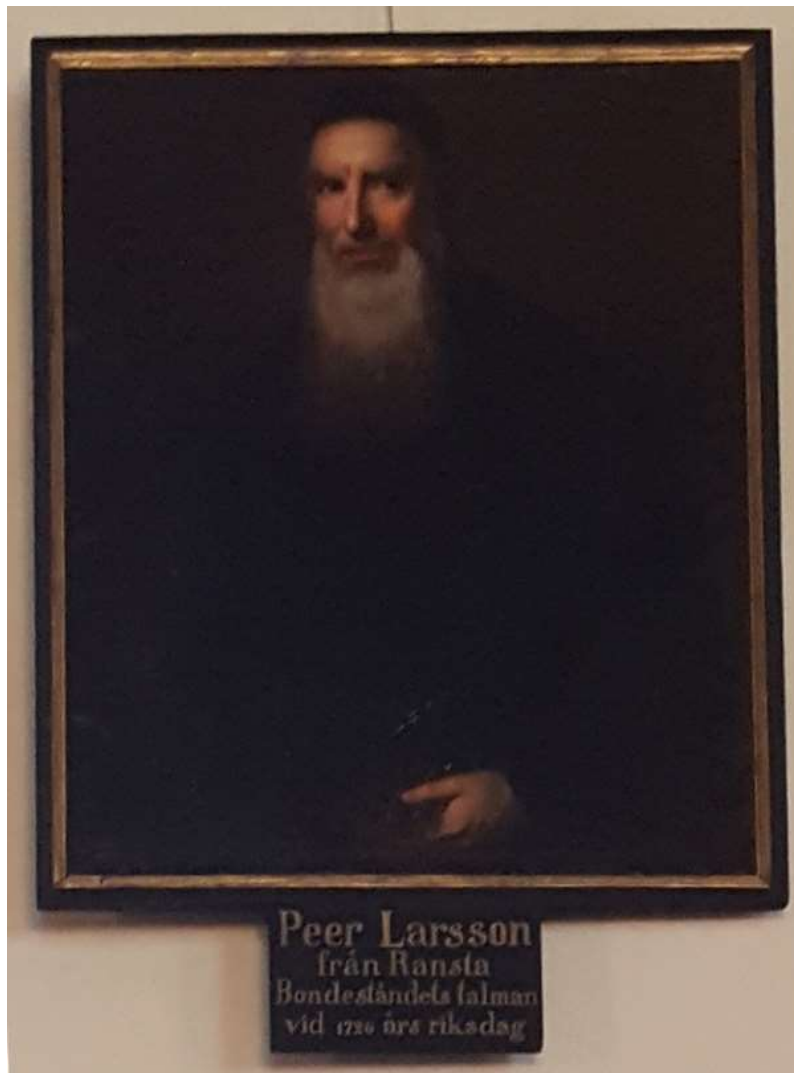
Landshövding Peter Kruse i Falun, hade av regeringen uppdragits förmå dalkarlarna att anfälla Norge, och allmogen som samlades i Mora, befanns villig att göra så, men gillade ingen av anförare landshövdingen föreslog. Efterhand frågade han den samlade folkmassan, vem de önskade, då de med en mun ropade: »Få vi vårom Daniel!», därmed menandes Buskovius.

Buskovius, som för sitt prästerliga stånds skull ogärna mottog uppdraget, övertalades av landshövdingen och prosten, mästare Olof, och erhöll en fullmakt att åt folket i Särna erbjuda gudstjänst, lag och rätt. Om detta ej var möjligt, skulle våld brukas. I spetsen för två hundra morakarlarna och älvdalingar, samt med en gammal soldat och klockaren, som i egenskap av adjutanter bar handbok och sockenbudstyg, begav han sig i väg.

Efter fyra dagars vandring nåddes Särna. Företaget lyckades över förväntan, då Särna gav sig utan blodutgjutelse, och redan följande söndag kunde Buskovius predika i deras kapell, utdela nattvarden och döpa flera barn, varav några var så stora, att de under dopet tog tag i handboken och rev sönder bladen.

När uppdraget utförts återvände han och medförde ombud från varje byalag, som på särnabornas vägnar inför landshövdingen svor Sveriges krona tro- och huldhetsed. För sin insats, vilket föranledde Edvard Fredin till att göra honom till huvudpersonen i diktcykeln »Vår Daniel», belönades han med en årlig belöning på tolv tunnor spannmål.

År 1645 blev han kaplan i Kopparbergs församling, och 1654 kyrkoherde i Kumla församling, Västerås stift, där han bodde fram till sin död 1677.



Okänd konstnär. Oljemålning, 92 x 74 cm.

"Peer Larsson från Ransta Bondeståndets talman vid 1726 års riksdag"

Liknande text på franska finns målad upptill på duken.

Sven Lannergård i skriften *Kumla kyrka*, 1988, sid 23:

Porträtt över Per Larsson, nämndeman och häradsdomare, kyrkvärd, riksdagsman och bondeståndets talman vid riksdagen 1726. Han bevistade Karl XII:s begravning och Ulrika Eleonoras kröning. Han var en både kunnig och framstående representant för bygd och församling med betydande insatser för kyrkans väl. Prosten Kihlman skriver bl a som eftermäle sin-
nig man, rådig och driftig. Aktad och älskad var han ock mycket anlitad". – Han avled 1736. På väggen mot sak-



Okänd konstnär, Överceremonimästare *Johan Gabriel Sparvenfeldt* (1655-1727),
oljemålning 90 x 75 cm.



Okänd konstnär, *Antonetta Sophia Hildebrand*,
epitafium (minnestavla över en avliden person), oljemålning, ca 160 x 95 cm inklusive förgylld ram.

Enligt Sven Lannergård (se nedan) var Antonetta Sophia Hildebrand maka till ”kyrkans välgörare och donator, överste J G Hildebrand”, men en nutida besökare hävdar med bestämdhet att Antonetta Sophia Hildebrand var dotter till J G Hildebrand.



Okänd konstnär, *Gravläggningen*, olja på duk, 136 x 171 cm inklusive ram och förgyllt emblem.

Sven Lannergård i sjskriften *Kumla kyrka*, 1988, sid 23:

På väggen mot sakristian finns en tavla med motivet Kristi död, begråten av ängel och munk. Målningen är möjligen gjord på 1600-talet i Italien.



Okänd konstnär, *Kyrkoherde Sven Anders Thelin*, olja på duk, 83 x 70 cm.

Inskription på metallplatta på ramen: *Sven Anders Thelin
född i Åker församling av Vexjö stift d. 1 September 1838
Komminister i Badelunda 1872-1886
Kykoherde i Kumla 1886 till sin död d. 5 januari 1910.*



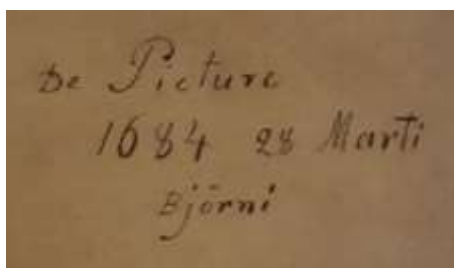
Gustaf von Sparrwölfelt, "KONUNG GUSTAF V.
BEVISTADE GUDSTJÄNSTEN I KUMLA
DEN 11 FEB. 1912."
Oljemålning på duk efter ett fotografi, 140 x 111 cm.



Okänd konstnär, *Kyrkoherde Olaus Björn*,
Kyrkoherde i Kumla 1678-1709.
Oljemålning 125 x 98 cm



Okänd konstnär, *Clara Elvius*, f. 1645 d. 1709 (1715?)
Dotter till Daniel Buskovius, gift med Olaus Björn,
Oljemålning 127 x 98 cm.



Text på baksidan av resp. målning. Latinska ordet "Martii" är Mars på svenska.

En detaljerad beskrivning av Albertus Pictors målningar i Kumla kyrka hittar du på
<http://christermalmberg.se/pictor/kyrkor/kumla.php>

Här följer fotografier från Avlidna Salakonstnärers Sällskap:







Olof Grau, *Beskrifning över Wästmanland*, 1754, sid. 432-436:

1. KUMBLA Sockn † består af $35\frac{1}{4}$ Mantal, af hwilka $28\frac{7}{8}$ äro Skatte, $3\frac{5}{8}$ Krono och $2\frac{3}{4}$ Frälse: ligger söder ut i



KUMLA KYRKA.

Häradet nedan för Sala stad, dit Kyrkan synes. Sagån går fram om östra sidan af socknen, der Tärna och Norrby ligga emot henne på andra sidan om ån. Sala sockn ligger norr ut, Kila väster ut, Romfärtuna, Tillbärga och Sävalla socknar söder ut. Omkretsen af henne kan innehålla ungefär $\frac{3}{4}$ qvadrat mil. Kyrkan står på Kronogrund 1 mil ifrån Sala: Är bygd op på en hög backa, den i fordna tider warit en **ättebacke**

eller, som sådane äro kallade, Jättegaf och Kumbl (i), hwar-
utaf socknen sedan fått sit namn Kumla. Uti sjelfwa Wapn-
huset up under hwalfwet läses öfwer en historia följande tänke-
skrift: **Om helga daga jagade tu foglar och harar: Förty skal
tu nu ock i helvetit fara.** Sjelfwa målningen wisar en Jägare,
som jagar efter twänpe Harar, hwilke åter sedermera bära ho-
nom på en stång bunden til et i jorden upgrafwit hål, hwaruti
de sänka honom neder. Slika besynnerliga sinnebilder ser man
äfwen inuti Kyrkan under hela hwalfwet; ty hon har ännu sin
gamla målning qwar sedan de Påfwiske tider, då hon blifwit
således grann gjord. Fram i choret är en Grafskrift opsatt öf-
wer Kyrkoherden här i socknen, Herr Daniel Buschovius (k).

(i) v. J. Wildes Förb. p. 99.

(k) Samme Graf-skrift/ hwilken Professoren Johan Columbus
öfwer honom gjordt/ är således lydande:

In obitum plurimi Reverendi, Clarissimi, Laudatissimique Senioris
Domini, DANIELIS BUSCHOVII, Ecclesiae Del in Kumbla Pastoris
Vigilantissimi de Patria Nostra Christique in ea Ovibus Optime & Pul-
cherime meriti, nunc inter cœlites viventis. Nat. A:o 1599 d. 25 Augusti:
Denatus A:o 1677 d. 11 Julii.

Elegidion Extemporaneum.

Tu quoque nos abieris, Senior Reverende, relinqvis;
Nec datur ad vultus amplius ire Tuos:
Ille, Tuis patrem qvi Te digressus ademit,
In lacrymas aperit flumina larga novas.
Dura dies eqvidem vario discrimine mœstos
Non finit alloqvium nos recreare Tuum.
Volvimur ambigui: Certamina tetrica crescunt;
Et nimias vires fax furialis habet.
Asseruit patriam cum virtus vindice ferro,
Lernæo rabies promptior angue redit.
Quæ relevent fessos, Tua nunc solamina desunt;
Osque pium rigidæ vulnere mortis hebet.
Tu Tamen, O felix, quem jam neque talia turbant
Nec premit alterius pars quotacumque mali,
Patria florebat rebus quam læta secundis.
Tempora per vitæ, Vir Veuerande, Tua!
Hanc cœli docuisse vias, cultumque supremi
Numinis haud uno laus Tibi magna loco.

Denne mannen har förut varit Capellan uti Elfdals sockn op i Dalarna wid år 1644. Samma år har han uppå Drottning Christinæ befallning, under den då warande feigden med Danemark, gådt öfwer til Norige med en hoper Dalkarlar ifrån Elfdals och Wänjans socknar, samt Oxebärge by i Mora sockn til 200 personer wid pass och ifrån Danska Kronan intagit Särna med Hede och Ydre bygdelager, hwilke sedan, igenom den uti Brömsebro år 1645, slutna Freds-tractaten, aldeles blefwo lagde under Swea Krona, som de ock derunder alt ifrån den tiden förblifwit. Uti en gammal Kyrko-handbok, hwilken denne Herr Daniel haft med sig uppå förenämnda krigs Expedition och ännu förwaras här i Kyrkan, finnes på det bladet, som är sönderrifwit, följande af honom antecknad: **"Detta blad blef sönderrifwit i Siärna Capell den 25 Martii år 1644 af de barnen, som då döptes och woro til ålder komne, Christnade af Herr Daniel Buschovio, som orten intog."**

Dulcis ubique lepos & suadæ blanda potestas;
Quique animos valide duceret ardor erat.
Qvin etjam bello (ne sola voce juvares)
Extabant animi pignora fida Tui.
Cum res exigeret simul imperiumque bonorum,
Arma sacerdoti sunt Tibi sumpta manu.
Teque habuere Ducem bis centum lecta virorum
Robora: Dalekarlis contigit hocce decus
Hæc Idren, Heedenque manus Sernamque subegit,
Quæ tria nunc patriæ sunt loca juncta Tuæ.
Plura piæ mentis quæ Tu documenta dedisti,
In Numen, Patriam, Christicolamque gregem,
Non licet hoc nimium properante dicere versu:
Fama sed hæc melius non moritura canet.
Nunc, Senior Venerande vale! dulcissima semper
Pectoribus nostris vivet imago Tua;
Vivet amor: donec Tibi nos cœlestia jungent
Gaudia, cunctipotens quæ dat habendæ fuiis.
Illic armisonas Pax finiet aurea turbas/
Principiumque boni metaque Summa DEUS.

Qvod potuit
hoc Viri insignis Piæ memoriæ sacravie
JOHANNES COLUMBUS
Poës. Prof. Ups.

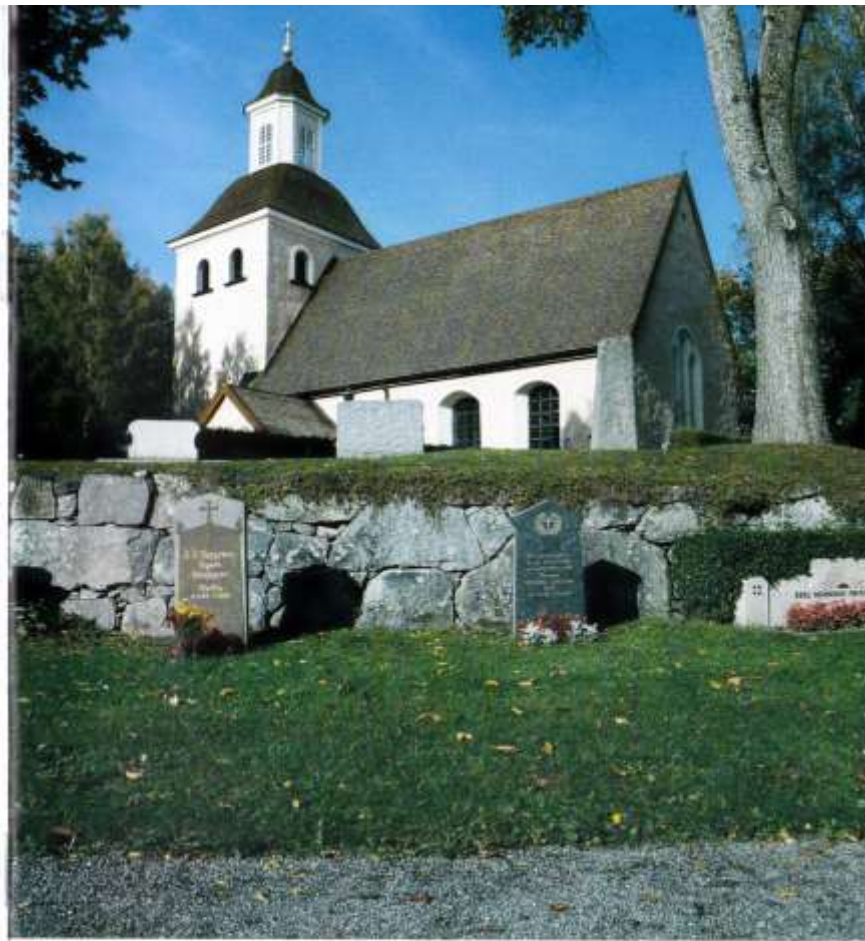
Det är at märka, at Särna med Hede och Ydre hörde, enär de lågo under den Danska Kronan, til Sweg sockn i Härjedalen, hwilken äfwen tilkom Dannemark förrän Freds-tractaten slöts emellan Sverige och Dannemark år 1645 i Brömsebro. Särna hade, äfwen så Hede och Ydre bygdelager, ongefär 12 mil til sin rätta Sockne-Kyrka, men Prästerskapet i Sweg höllo altid GUDstjensten för dem 3 gånger om året; så at de ej oftare fingo höra Guds ord predikas (k): Derföre kan det intet wara så underligt, hwad som Buschovius skrifwit på förr berörda blad i Kyrko-handboken, at de barnen, som han Christnade och woro til ålders komne, enär han samma ort intog, hade rifwit sönder det. Ifrån Elfdalen blef han Pastor här i socknen och man wet här et och annat märkwärdigt at tala om honom: År 1677 den 11 Julii blef han död. Prästegården här i socknen är $1\frac{1}{2}$ Krono om 12 öresland: har god åker til 14 a 16 Tunnors årligit utsäde, någorlunda äng, skog til gårdfång, wedbrand och hägnad. Capellanen bor på Kläckare-gården, som är $\frac{1}{8}$ Krono: hwartil äro twänne sädeswretar: den ene af 1 Tunnas och den andre af 2:ne Tunnors utsäde: något litet äng hörer äfwen dertil. Öfwer alt i socknen finnes mäst en bärande och frucktsam sädesjord, som består af lera: Der som lättjord finnes, eller en med sand och mylla mera än med lera blandad jord, växer äfwen rätt ömnogetsäd; ty Inbyggarena hafwa ingen möda ospard wid åkerbruket. Emellan hwart dike på åkrarna lemnas gärna ej mera än 10, högst 12 alnar och åkrarne äro lagde litet afhällige och slutte åt sidorna samt jämnkullrige öfwer alt. Wid dikningen hafwa de ock sit besynnerliga sätt, som ej annorstädes brukas, hwilket är nyttigt, hwarom på sit ställe vidare. Alle byar, som ligga omkring Kyrkan, äro mycket af hwarandra inskränkte med sina ägor, samt hafwa til större delen litet utrymme. En stor sandås sträcker sig igenom socknen, hwilken kommer söder ifrån Romfärtuna: Så många Hemman, som derintil ligga och hafwa på honom sin utmark, äga intet synnerlig betesmark; men skog någorlunda til nödtorft, fastän icke til husbyggnad.

(k) v. Hol. de Dalek. P. I. p. 23. G. Tillæi diss. Ups. 1737.

För de andra i socknen är boskapens mulbetet bättre; men skog hafwa de åter igen intet så tilräckeligen och en del aldeles ingen, såsom Bånsta och Ynglinge byar, som ligga i norr och öster-norr ifrån Kyrkan, äfwen så Nilsbo söder ut ifrån Kyrkan belägit. Tilräckelig ängesmark finnes mäst öfwer alt i socknen, och i synnerhet söder i socknen, såsom wid Ransta byn, Öster- och Wästerby, äfwen så wid Wäst-Tärna, hwilke byar och gårdar hafwa stora och widlöftiga ängar, som leke utan mycken möda hinna at årligen afbärgas. Fiske äga Engarns, Wäst-Tärna, Åkersbo, Bånsta, Österby och Holmbo Hemmanen uti Sagån, som löper fram på östra sidan af socknen, dit desse byar sträcka sig med sina ägor; men alle de andre Hemmanen i socknen äga intet fiske, annars än Ransta byn, och det består allenast af kräfwetor, som fångas uti ån, hwilken der löper fram ifrån Kila sockn, at **Wads-mjölqwarn**, som går med 2 par stenar och så här förbi byn söder ut at Sawalla, der hon faller i Sagån. Här nedre i socknen på **Toppebärg**et gränsa Kumbla, Kila och Romfärtuna socknar med hwarandra tilsammans: der skola synas store djupe hål uti stenhårda bärget, såsom fjät efter Mennisko-fötter och Creatur: Detta bärget är det högste i denna orten. Folket i socknen lefwa af sit åkerbruk och hafwa intet annat näringsmedel derjämte, förutan det, at någre kunna understundom förtjena sig penningar med forande emellan Falun och Bärgslagen och andra städer. Här är:

Ransta Säteri: består af 1 Mantal och är til Säteri bebygdt år 1686 af Herr Öfwersten Joh. Sparfvenfeldt: har 16 Tunnors utsäde wid pass årligen, ansenlig äng, tilräckelig skog, 8 rå och rörs torp under sig och tilhörer CammarHerren, Öfwer-Håf-Stallmästaren och Riddaren, Herr Joh. Hindrio Sparfvenfeldt.

Sven Lannergård, *Kumla kyrka*, 1988:



KUMLA KYRKA

Sven Lannergård



Kumla kyrka enligt en teckning av Bo Svärd, Sala. Den medeltida kyrkans torn är byggt vid mitten av 1700-talet.

KUMLA FÖRSAMLING

Ett försök att tränga tillbaka till Kumla sockens tidigaste minnen med bosättning och bygdehistoria begränsas av rätt sparsamma och glesa informationer. En del spår, som det kan vara klokt att följa, är de gamla farleder med vattenleden Sagån och en parallell ås, som drar fram genom bygden i nordsydlig riktning. Inte minst upplysande är de fornfynd som påträffats, där de båda ledernas höjdsträckning och vattenstråk närma sig till varandra intill nuvarande Ransta by.

Det är först under seklerna närmast efter Kristi födelse, närmare bestämt under yngre järnåldern, som direkta minnesmärken kan påvisas. Vid grundgrävning till ett nybygge i Bånsta år 1913 anträffades ett antal föremål från järnåldern, bl a ett tveeggat svärd, spjutspetsar, en sköldbuckla, betsel m m. Ett andra fynd gjordes 1953 på åsen där Ranstaån korsar åsen på väg till Sagån. På denna plats låg även gården Vad, senare en mindre kungsgård.

Där har påträffats en större forngrav med röse och jordhög, lagda på åschrönet i markytan, med åtskilliga dokumenterade järnåldersföremål, såsom fragment av silversmycken, spännen av brons, betsel samt ett stort antal järnfragment. Även fragment av lerurna, brända ben, kniv, spik och pilspets har påträffats i en angränsande grav i detta ståtliga gravfält från tidig vikingatid.

Mest anmärkningsvärd är en av Västmanlands äldsta kristna begravningsplatser. Från de första fynden år 1956, 1957, 1972 och 1980 har genom grävningar klarheten ökat. Först påträffades två skelett, begravna i östvästlig riktning med armarna i kors, så småningom ytterligare ett tjugotal. Datering med C14-metoden har visat på tiden 1010–1030. Gravfältet beräknas omfatta ett område av 50 × 30 m och ett hundratal gravar. Troligen har här funnits ett träkapell.

Den nuvarande kyrkplatsen vittnar även om socknens tidigaste skeden. Enligt ortnamnsforskningen förekommer namnet (*Kumbla*) redan under förkristen tid. Namnet kan kombineras med beteckning för gravmärken, resta stenar, minnesstenar och därmed sammanhängande bosättning under vikingatiden. Inte så långt nordost om kyrkplatsen fanns en på 1300-talet omnämnd tingsplats Gullagrind.

Mot bakgrund av en sådan förhistoria kan det ha varit naturligt för socknens menighet att uppdraga åt den s k "Salamästaren" att grunda och resa en kyrka. Han har byggt tre liknande systerkyrkor, nämligen Sala, Kumla och Kila vid skiftet mellan 1200- och 1300-talet.

I södra sockendelen finns Ransta säteri. Här verkade bl a överste J G Sparfvenfeldt och ättlingen major Carl Sparfvenfeldt (1658–1709), kända som välvilliga donatorer i församlingens historia. Även bör nämnas rusthålllet i Västtärna med den finske adelsmannen kapten Bengt Thyresson (död 1680) som innehavare. Även han var en främjare av kyrkans väl.

Kumla pastorat (1980) består av Kumla, Kila och Tärna församlingar med kyrkoherde i Kumla och komminister i Kila och en befolkning av ca 2.800 personer.

KUMLA KYRKA

Enligt prof. Gerda Boëthius torde de tre kyrkorna Kumla, Sala och Kila ha uppförts under perioden 1285–1310. En typisk konstruktion är en tre meter lång bjälke i kyrkomuren, vilket anses vara utmärkande för "Salamästaren". Denna bjälke är inmurad under inre remstycket och förbunden med det övre remstycket genom vertikala bjälkar. Denna byggnadsteknik tycks ha varit speciell för denne mästare. – Den tidigast kända prästen är Hemming. Han är omnämnd 1325 som *rector ecclesiae* i Kumla.

Kyrkans ursprungliga utseende kan rätt väl spåras genom Olof Graus kända teckningar från 1750-talet. Den utvalda platsen blev Kumla, en ättebacke med kanske hundraåriga traditioner. Det torde ha varit motiverat med hänsyn till Sala samt den närliggande tingsplatsen. Redan före 1308 beskriver biskop Nils Kettilsson Kumla som moderkyrka, vilket konfirmerades år 1525 och senare ytterligare av fyra ärkebiskopar jämte biskop Peder Månssons slutliga dombrev den 9 april 1529.

Många förändringar har skett sedan 1300-talet. Den nya gråstenskyrkan erhöll dock redan i sin första utformning ansevärd mått. Långhuset hade fram till mitten av 1400-talet trätunnvalv. Vid den tiden slogs tegelvalv i två travéer. Interiören fick sitt ljus genom en för denna byggnadstid kännetecknande trefönstergrupp i korgaveln och därjämte parvis högt placerade fönster i långhusets södra vägg. Av många träskulpturer kan konstateras att Kumla kyrka invigts som Maria-kyrka. Det framgår av historiskt intressanta madonnabilder. En Anna själv tredje (S:a Anna med Maria och Jesusbarnet i sitt knä) finns på Länsmuséet i Västerås. Vidare bör man beakta valvmålningarna med Mariamotiv. De utfördes 1482 av målaren och pärlstickaren Albertus Pictor. Av intresse är att även grannkyrkorna i Sala och Kila kan relateras till S:a Maria.

BYGGNADSHISTORIA

*Kumla kyrka omkring
1750 enligt Olof Grau.
Tecknaren visar tydligt
att kyrkan ligger på en
höjd.*



År 1583 slog blixten ned och antände kyrkans tak. Hälften av det höga trätunnvalvet ovanför tegelvalven gick till spillo. För reparation av dessa skador beviljade biskop Petrus Benedicti en extra utdebitering av fem tunnor spannmål. Under 1600-talet gjordes en del mindre förändringar. Det tredelade fönstret i korgaveln byggdes om. I början av 1700-talet konstaterades stora skador på kyrktaket. Byggmästaren vid Sala gruva fick i uppdrag att ombesörja reparationen.

OMBYGGNAD

Vid mitten av 1700-talet skedde en omfattande ombyggnad av kyrkan. Den var främst betingad av den gamla klockstapelns mångåriga och gradvisa sönderfall. Riskerna för de dyrbara klockorna ökade så extremt att de måste tas ned och placeras på bockar vid sidan om klockstapeln. Sakkunniga tillkallades 1751, och en förfrågan om läget kom från Domkapitlet 1756. Det blev nödvändigt med ett snabbt och definitivt beslut och detta innebar en förlängning av kyrkan mot väster inklusive byggande av torn. I den nya västra delen av kyrkan byggdes en läktare för orgeln, som tidigare haft sin plats i kyrkans nordöstra hörn. De båda klockorna flyttades från de provisoriska bockarna upp i tornet, varifrån



*Kumla kyrka år 1826,
gravyr på titelbladet till
prosten L. F. Kihlmans
bok "Beskrifning öfver
Kumla socken".*

klangen kunde bäras ut över bygden och höras vida omkring. Arbetet var färdigt 1758. En drivande kraft var kyrkoherden Olof Schulzberg, som tillträdde sin tjänst 1756.

Även interiören förändrades. Först lagades valven, som visat tendenser att spricka. Nya fönster både på södra och norra sidan togs upp. Nytt tegelgolv lades in. En ny sakristia byggdes 1779 och altare, predikstol och orgel förbättrades.

Nästa stora restaurering gjordes 1888. Då renoverades kalkmålningarna, kanske något hårdhänt. Den gamla slutna bänkinredningen kasserades och ersattes av öppna bänkar. Det tredelade korfönstret återfick sin ursprungliga form. Det hade förvandlats till rundfönster 1764.

1939 renoverades kalkmålningarna ännu en gång och en sluten bänkinredning återinfördes. Kyrkan fick ett nytt altarbord av polerad jämtländsk kalksten och i anslutning därtill renoverades altarringen. 1952 fick det tredelade korfönstret glasmålningar med motiv från Jesu liv: Födelse, predikan, förklaring och nattvard, törnekröning, korsfästelse och uppståndelse – allt en

RESTAURERING

Bilden visar kyrkans utseende efter den stora restaureringen 1888–1939. Altarskåpet tillfälligt lån från Kila kyrka. Altarringen och bänkarna gjordes i nygotisk stil som var gällande mode. Foto ATA, Stockholm.

TRÄSKULPTURER

väsentlig nyskapelse i relation till 1400-talets bildframställningar i valven. Arbetet slutfördes 1960. Bildernas skapare var konstnären Nils-Aron Berge. I början av 1970-talet gjordes ytterligare förbättringar. En brudkammare iordningställdes under tornbyggnaden i kyrkans västra del och kyrkan fick en tidsenlig sanitär utrustning. Valven värmeisolerades med mineralull.

En betydande donation möjliggjorde ytterligare en grundlig restaurering av såväl exteriör som interiör. Ett restaureringsförslag utarbetades och godkändes av församlingen 1978. Arbetet genomfördes 1979 till en kostnad av 1.250.000 kronor. Projektör var Bjerking's ingenjörsfirma i Uppsala och entreprenör var Ingvar Olssons Byggnads AB i Västerås. Byggnadskommitténs ordförande var rektor Hans Agrell. Kyrkan återinvigdes den 1 december 1979 av domprost Gunnar Helander, Västerås. – Den senaste renoveringen gjordes 1988. Kyrkan har tak av spån och tornet fick spåntak, som kompletterades med vissa plåtavtäckningar.

Av alltjämt bevarade och delvis svårt skadade träskulpturer framgår en del drag av det medeltida koret och dess utformning i analogi med befintliga valvmålningar. Koret har haft ett Maria-skåp. Den krönte Maria har närmast varit omgiven av två heliga gestalter, möjligen biskopen S:t Erasmus och S:ta Helena, kejsar Konstantins moder. Längre ner vid södra korväggen i närheten av den rikt ornerade gördelbågen fanns sannolikt ett altare med Anna själv tredje. Möjligen fanns en Maria-bild mitt emot Anna-bilden på korets norra vägg.

Högaltarskåpet beskrivs i inventarier på 1600- och 1700-talen som illa faret och placerat på norra långväggen. Efter upptagande av fönster i denna vägg togs skåpet ut ur kyrkan och förvarades i en bod. Det är senast omnämnt i ett inventarium från år 1762. Det såldes omkring år 1770. Skåpet synes ha haft sin plats på högaltaret fram till tiden omkring 1600.

En av orsakerna till att Kumla kyrka fått sin synnerliga karaktär av smyckeskrin och samtidigt ett stilla och berikande andaktsrum är de förnämliga valvmålningar-

VALVMÅLNINGAR



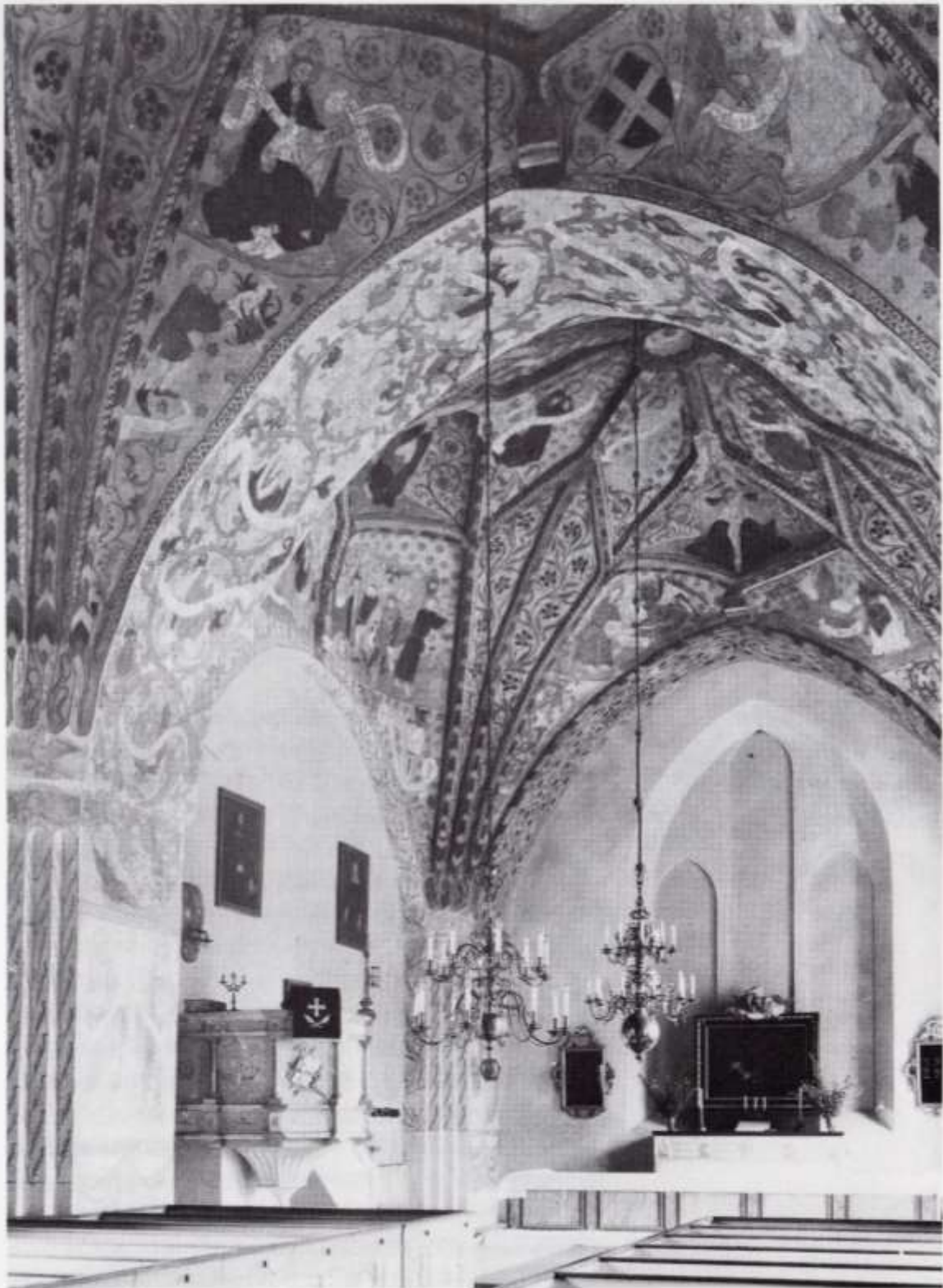
En omfattande restaurering gjordes 1939. Korfönstret murades igen och kyrkan fick nya bänkar. Foto Iwar Andersson 1945, ATA.

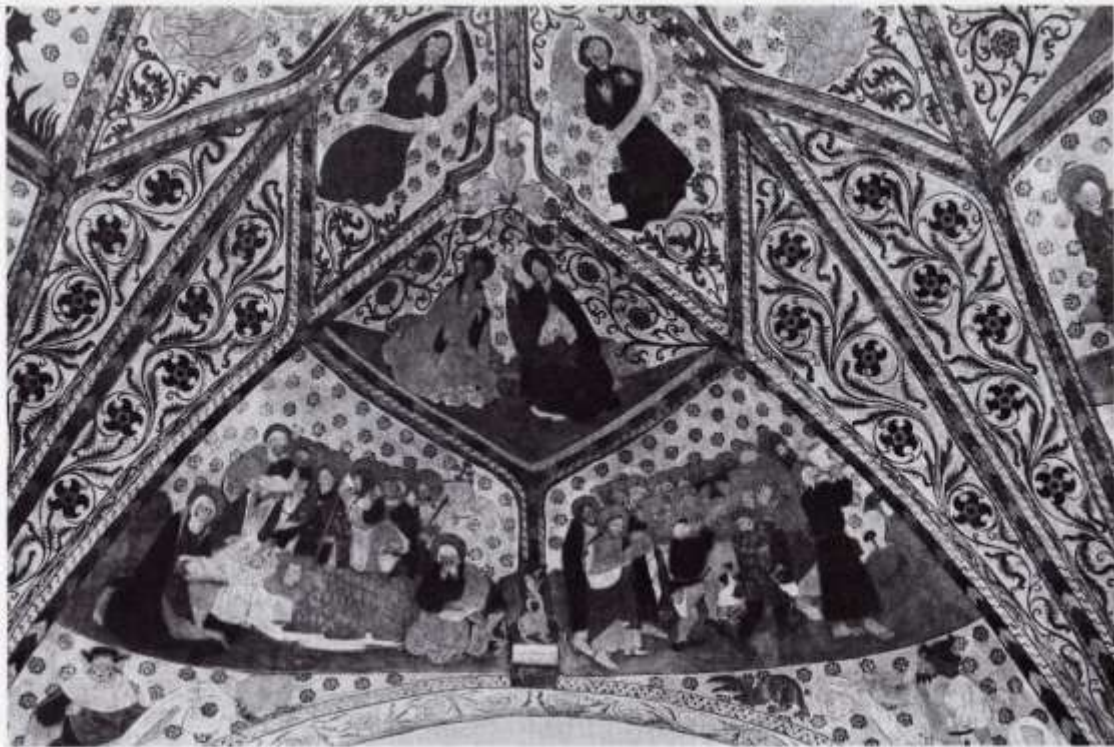
na. Det kan vara motiverat att framhålla det nationella och riksskyrkliga samband i vilket målningarna ingår. Det är dokumenterat av de heraldiska sköldar som finns i västra valvets östra del. Dessa vapen utgörs dels av det rikssvenska vapnet med tre kronor i blått fält, dels ett vapen som haft gult kors på rött fält – den svenska kyrkans gamla sköldemärke. Det senare torde ha influerats från Ärkestiftets korsvapen med anor från andra hälften av 1400-talet.

Valvmålningarnas motiv är systematiskt placerade och rikt försedda med åskådligt innehåll av medeltida teologisk kunskap. Dateringen 1482 finns angiven i ett visitationsprotokoll från år 1630, enligt en uppgift av antikvarien Johan Peringskiöld. I Kumla kyrka bör mästaren Albertus Pictor ha nått höjdpunkten av sitt konstnärliga skapande. Sannolikt började han sin verksamhet i Sala sockenkyrka någon gång före 1469, då som lärling och medarbetare till valvmålaren Peter (möjligen Johan), vilkens änka i Stockholm han senare gifte sig med.

Målningarna i Kumla kyrka vittnar om stor skicklighet i figurativ bildverkan och färgkomposition. Trots att vi måste beklaga den röda färgens förändring genom århundraden till mörkbruna ytor är det ett levande livsnära drama som utspelas i valven. Säkert var det inte bara förlagor från *Biblia pauperum* utan även flamländsk och nordtysk medeltidskonst som gav inspiration. Kontakterna med Lübeck är belagda genom skulptören Bernt Notke, som var verksam även i Stockholm.

I korvalvet står valvbilderna s a s på evangelisternas grund. Deras symboler finns i de nedre hörnen: Markus och Lukas i öster representerade av lejonet och oxen, Matteus och Johannes i väster representerade av ängel och örn. I det främsta valvets nedre norra del finns Marie död och begravning och ovanför denna framställning finns Marie kröning. Rätt nära intill i valvets mitt finns Nådastolen, d v s en framställning av Guds trefaldiga verklighet, Fader, Son och Ande. I den södra delen av detta valv finns S:t Olof till havs, omgiven av kraft-

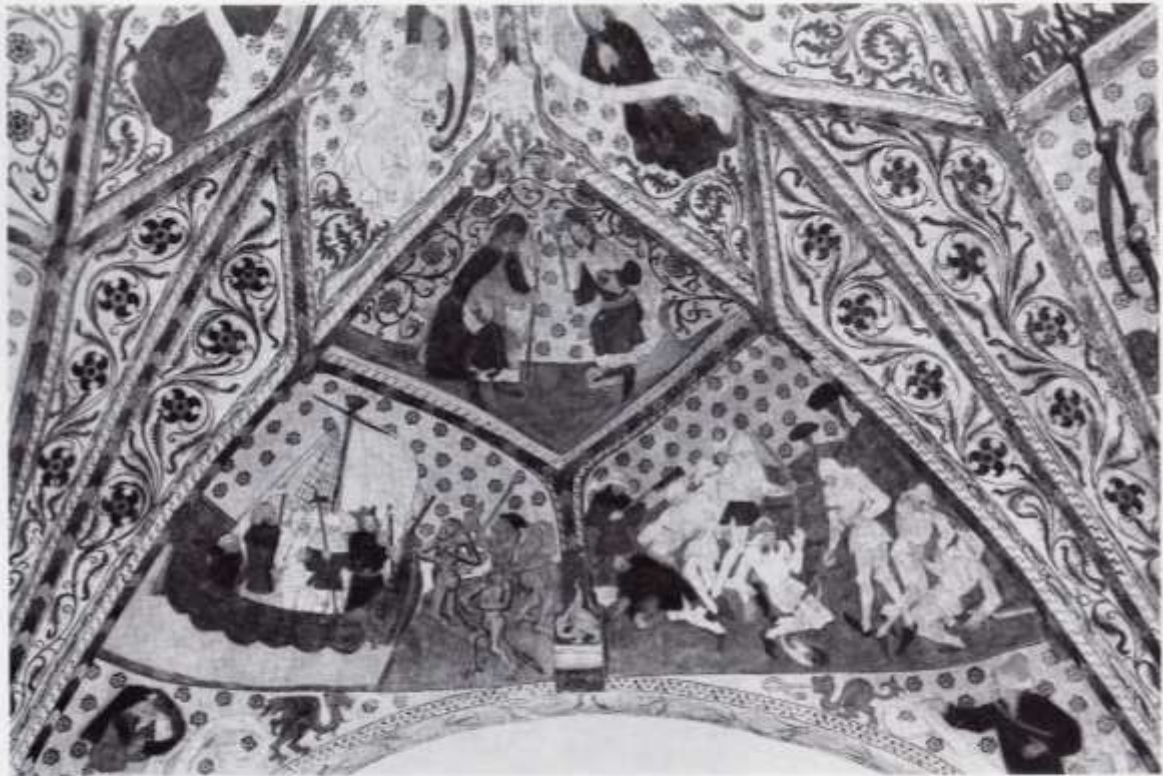




Korvalvet mot norr: I mitten Marie Kröning, därunder Marie död och begravning.

fulla sjömanstyper, som mästaren kanske sett på nära håll i verkligheten. Vid sidan om denna scen framställs konungens våldsamma död år 1030 vid Stiklestad. Med kärv realism tecknas hillebarden som träffar med ett diagonalt hugg i hans knä. Ovanför detta drama höjs S:t Olof upp mot valvets mitt såsom en helgonkonung vid sidan om S:t Erik. I valvhjässan finns en ros som Kristus-symbol.

I det västra valvets hjässa finns en stjärna "Stella Maris" hämtad ifrån en Mariahymn "Ave Maris Stella" från 500-talet i norra Italien – en symbol för Maria och omedelbart öster om denna en bild av den apokalyptiska Jungfrun, som hade solen till sin klädnad och månen under sina fötter (Upp 12:1). I valvanfangen finns de fyra kyrkofäderna. De garanterar den kristtrogenes trygghet. I valvets nedre del mot söder ser vi en gammaltestamentlig bild. Moses tar emot Lagens tavlor på Sinai berg och strax intill finns Elie himmelsfärd och Enocks



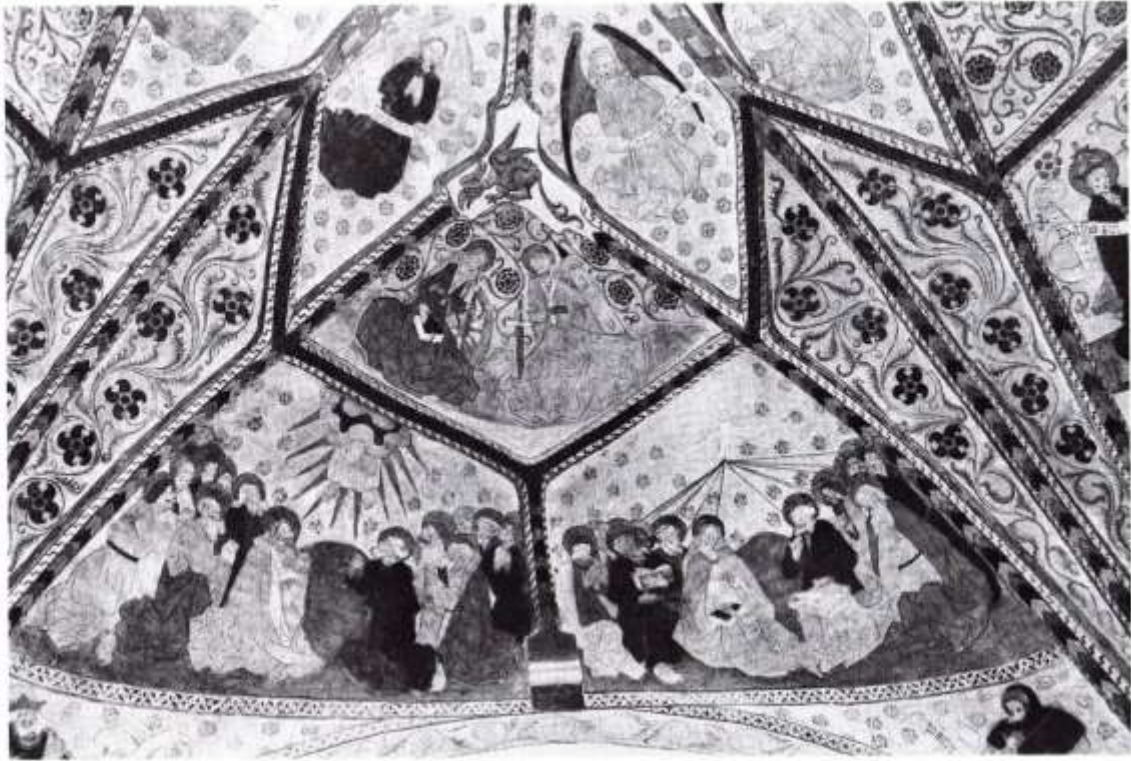
upptagande i skyn. En nytestamentlig parallell finns på valvets norra sida med framställning av Jesu himmelfärd och Pingstundret med den Helige Andes utgjutelse. I anslutning till dessa bilder finner man de fyra jungfrurna, *virgines principales*: S:a Margareta med korsstav, S:a Dorotea med blomsterkorg, S:a Katarina av Alexandria med ett söndrigt hjul och den heliga Barbara med ett torn i vilket hon blev inspärrad, enligt vad legenden berättar.

Mellan alla lärorika bilder kan man se änglar och profeter som bär fram sina budskap på språkband, medan groteska djurbilder, gäss, rävar och vildsvin kanske fått uppgiften att väcka nyfikenhet eller uppmärksamhet med sina mellanspel. Dessa scener har under århundraden predikat Lag och Evangelium för sockenborna. – På den norra väggen finns följande scener: Ormen frestar Eva i paradiset, Bebådelsen, Jesu födelse, Getsemane. På den södra väggen skildras flykten från Egypten och S

Korvalvet mot söder: I mitten helgonkonungarna S:t Olof och S:t Erik, därunder S:t Olofs seglats och död i slaget vid Stiklestad 1030.



*Kyrkan är berömd för
sina medeltida kalkmål-
ningar av Albertus Pic-
tor. Liksom alla kyrkor
är den också ett centrum
för den gudstjänstfirande
församlingen. Foto
Janne Gustafsson, Sala.*

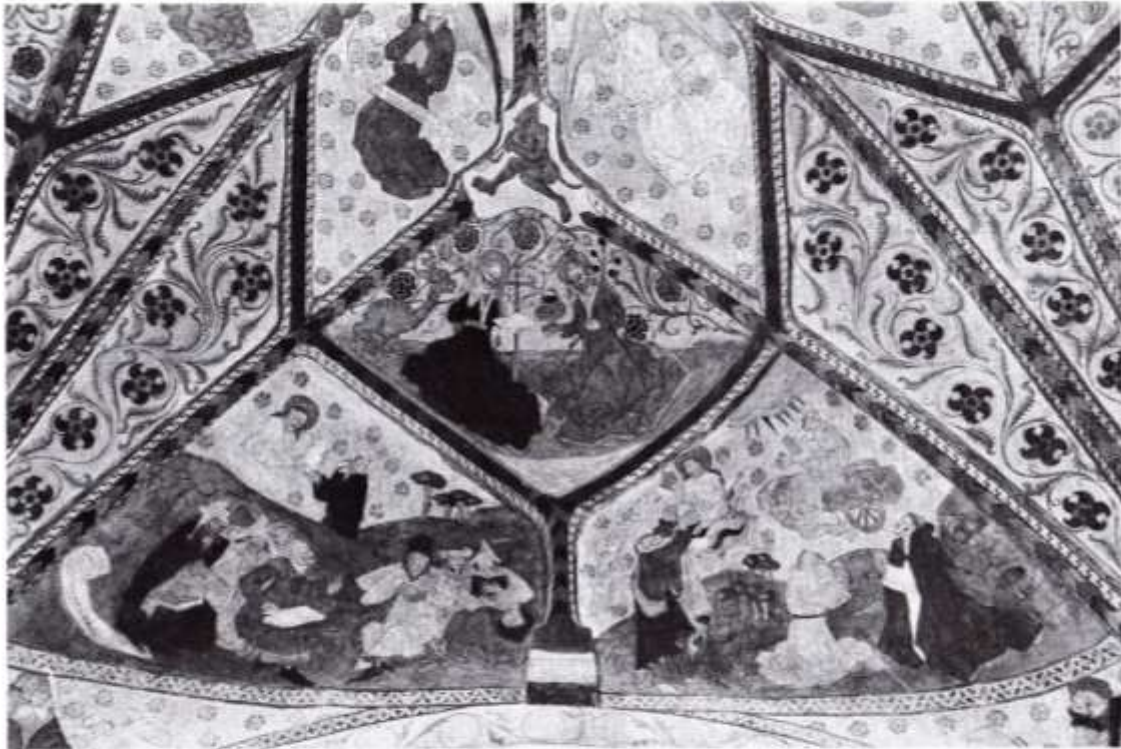


Västra valvet mot norr: I mitten de heliga jungfrurna Katarina och Barbara, därunder Jesu himmelsfärd och pingstunderet.

Göran och draken. Dessa bilder har tolkats i samband med restaurering, men är nu överputsade.

Vapenhuset har några få bilder som kan verka både till varning och till tröst. Här finns den illasinnade Sko-Ella, som t o m den Onde själv bävar för. Den lokala traditionen talar om en elak kvinna Elin, som målaren skulle ha drivit med. Emellertid är ursprunget äldre än så. Folksagan om kvinnan som var värre än den Onde kan spåras till en mycket gammal indisk sagosamling. I vapenhuset finns vidare det skrämmande öde som drabbade söndagsjägaren. Han bärs bort ur sin värld och störtas i fördärvet av hämnande harar. Här finns också livshjulet som speglar livets växlingar från löftesrik ungdom och maktens lust, livets middagshöjd och lycka till död och förintelse. Vidare finns påven Gregorii mässa. Kristus uppenbarar sig för honom under mässoffret.

Dopfunten med tillhörande dopfat och kanna av silver anskaffades 1951 med stöd av donationer från försam-



lingsbor och andra givare. Funten är gjord av ett block skotsk sandsten och utförd av skulptören Erik Sand, Strängnäs.

År 1641 finns antecknat att predikstolen målades. Den byttes ut 1665, varvid den gamla utnyttjades som material till skrank runt altaret, d v s altarring. Mästare till denna predikstol var en snickare från grannsocknen Kila, Olof Persson. Troligen samarbetade han med "Fläckeboomästaren" Erik Nilsson. Denne arbetade med majoren Sparfvenfeldts bänk i Kumla 1663–1664. Möjligen har predikstolen i Kila varit en förebild. Den gjordes 1662 av skulptören och kyrkvärden Pedher Arfvidsson, Sala. År 1818 renoverades Kumla kyrkas predikstol och anpassades till övrig inredning. Apostlabilderna togs bort och deponerades senare i Fornminnesföreningens museum i Västerås, numera Länsmuséet.

En orgel finns antecknad som "oferdigt orgelverk" i ett visitationsprotokoll 1630. Det torde ha kommit till

*Västra valvet mot söder:
I mitten de heliga jung-
frurna Margareta och
Dorotea, därunder
Moses tar emot lagens
tavlor och Elie himmels
färd.*

ORGELVERK



Korvalvet mot öster: I mitten "Nådestolen", en symbol för treenigheten. Foto Janne Gustafsson, Sala.

vid tiden omkring 1550. Det reparerades 1637, 1646 och 1648. 1737 såldes den till Fröslunda församling i Uppland. Den är allttjämt funktionsduglig efter ytterligare renovering.

Kumla kyrka erhöll efter förslag av orgelbyggare Daniel Strähle år 1737 en ny orgel med sex stämmor och en gedackt för en kostnad av 1.000 daler. År 1818 såldes den till ett pris av 350 riksdaler. Samtidigt byggdes en ny orgel av Pehr Zacharias Strand. Från början var den för-



sedd med manual och bihangspedal. Den var färdig 1819 och levererades 1820. Den kompletterades år 1902 av firman Åkerman & Lund till ett verk med sexton stämmor. Det gamla verkets pipor bibehölls.

I början av 1960-talet var det aktuellt att anskaffa en orgel som svarade mot tidens anspråk. Som sakkunnig i ärendet engagerades domkyrkoorganisten i Härnösand, Jan Håkan Åberg. År 1966 beslöts att orgeln skulle byggas om av orgelbyggare Richard Jacoby, Farsta. Resultatet blev en orgel med manual och bihangspedal. Den var färdig 1819 och levererades 1820. Den kompletterades år 1902 av firman Åkerman & Lund till ett verk med sexton stämmor. Det gamla verkets pipor bibehölls.

Västra valvet mot öster: I mitten den ljusomstrålade Himladrottningen Maria, därunder riks- och kyrkovapen. Foto Janne Gustafsson, Sala.

SILVER

tatet blev ett rekonstruerat Strand-verk kompletterat med ett svällverk och ett självständigt pedalverk, mekaniskt spel- och registertraktur, summa 22 stämmor. Den gamla Strand-orgelns fasad har delvis bevarats. Orgeln invigdes av biskop Sven Silén den 1 februari 1969.

Orgelns stämmor är följande: Första manualen, huvudverket: Borduna 16', Principal 8' (24 pipor i fasaden), Fugara 8', Flagfleur 8', Octava 4', Rörflöjt 4', Kvinta 2 2/3', Octava 2', Mixtur IV-korig, Trumpet 8'. Andra manualen, svällverket: Dubbelflöjt 8', Principal 4', Spetsflöjt 4', Waldflöjt 2', Seskvialtera II-korig, Scharf III-korig, Vox humana 8', Tremulant (elektrisk). Pedalverket: Subbas 16', Gedackt 8', Principal 8', Blockflöjt 2', Basun 16'.

Den 11 mars 1545 decimerades församlingens medeltida kyrksilver genom Gustaf Vasas konfiskation av två kalkar, två paténer, två brudkronor m m, tillhopa 31 lödiga marker och 13 1/2 lod, motsvarande ca 2,8 kg rent silver. Vid biskop Ofeghs visitation i samband med Älvsborgs lösen år 1571 fanns endast två kalkar med paténer, två kopparstakar samt ett rökelsekar.

Beståndet av kyrksilver är idag rikt och utgöres av följande: En förgylld kalk med delar av olika ålder. Äldst är noden med texten MARIA, möjligen skadad vid konfiskationen och daterad till 1545. Den kompletterades 1723 med en 6-passformad välvd fot och fick en ny cuppa 1775, då den fick sin form av Magnus Hultgren i Sala. Tillhörande patén utfördes samma år av mästaren H G Granroth i Sala.

En vinkanna är från tiden omkring 1660, förstora troligen 1660 av B Möller i Stockholm. På locket står "Pastor Olaus Biörn: INRI (Gjord) till Kumla kyrckia (Anno 1668)". Som donator anges kapten Bengt Thyreson och hans maka från Västtärna i Kumla. År 1797 inköptes från G Elfström, Sala, en päronformad kanna med välvd fot. Tumgreppet är utformat som ett akantusblad.

Kyrkoherde Olof Biörn (1678–1709) skänkte 1691 en



oförgylld oblatask om 21 lod. Efter år 1800 fick kyrkan två nya oblataskar och år 1852 försålles den gamla. De nya oblataskarna är tillverkade 1757 av Petter Lund, Stockholm och märkta med åldermansranka. De är gåvor av major Carl J Sparfvenfeldt, Ransta säteri. Ett sockenbudstyg är omnämnt i ett inventarium 1571 och även 1665, troligen utökat av J Schick, Stockholm. Ytterligare en uppsättning sockenbudstyg anskaffades 1773 hos Magnus Hultgren, Sala.

Dopfunten är gjord 1951 av skulptören Erik Sand, Strängnäs. Materialet är skotsk sandsten. Foto Janne Gustafsson, Sala.

LJUSKRONOR

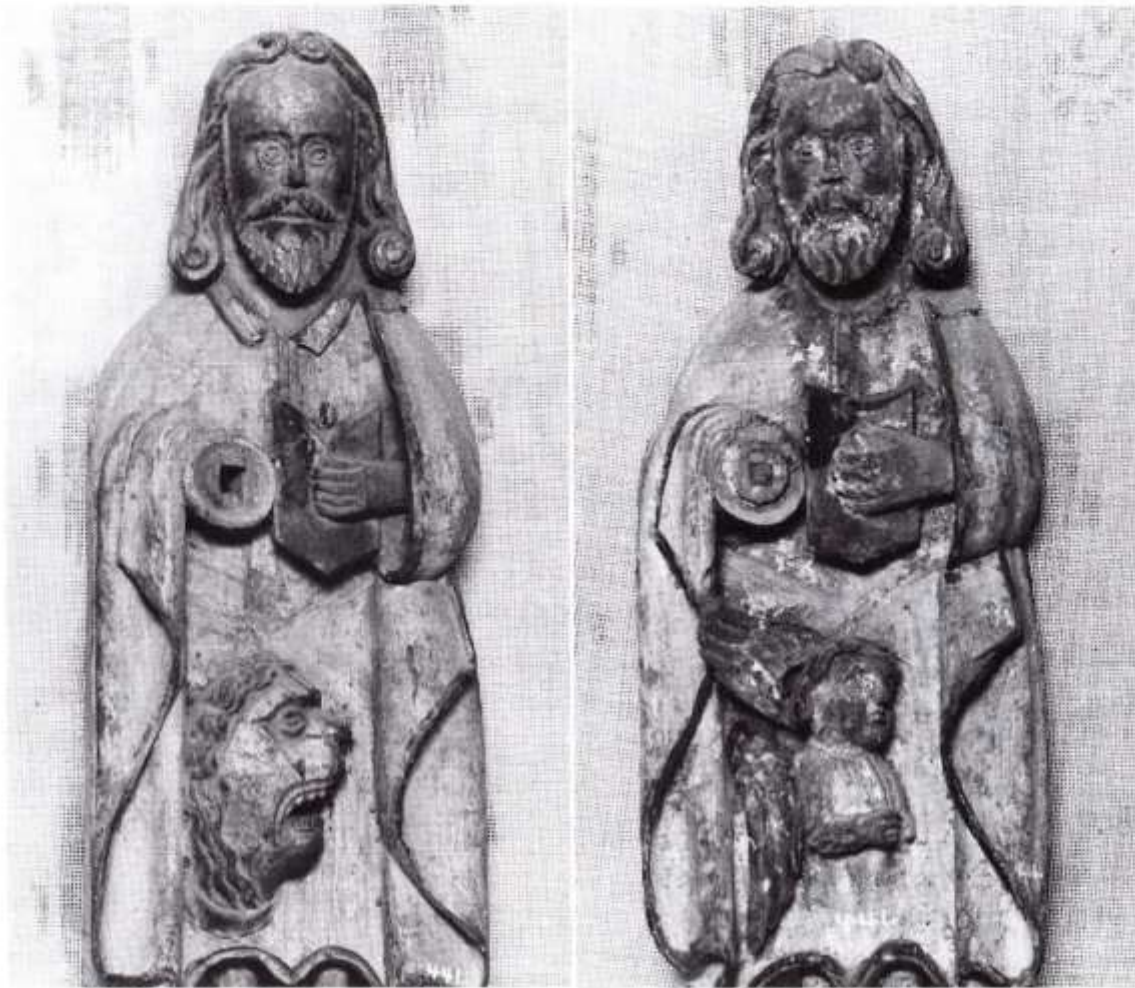
I äldre tid användes tennskålar vid dopen. En dopskål av silver har donerats av fröken Ebba Johansson, Häradsgårdsgården, och Ransta by kyrkliga syförening. Den är utförd av silversmeden Thure Jerkeman, Stockholm, med inskrift: "Han är den som döper i Helig Ande". Till dopskålen hör även en dopvattenkanna från samma silversmed. Detta dopsilver anskaffades tillsammans med den nya dopfunten 1951. År 1790 inköpte kyrkan av Nils Rydberg i Säter en brudkrona av silver av okänd ålder. År 1977 fick kyrkan en vas, tillverkad 1767, i donation av Aron Wangstelius, Torshälla.

I mittgången hänger tre ljuskronor av malm. Den första av mässing från år 1648 har två kransar, vardera med åtta ljusarmar. Den är skänkt av Knut Jönsson Falk med maka, arrendator på Ransta säteri. Den andra ljuskronan har samma storlek, också med två kransar à åtta ljusarmar. Den är skänkt 1676 av uppbörds mannen vid Sala silververk, Samuel Gahm. Den tredje kronan i kyrkan inköptes av medel som donerats till kyrkan av prost Olof Björns arvingar vid början av 1700-talet. Kronan inköptes först 1847 från Skultuna bruk. Slutligen må nämnas en ljuskrona från 1670-talet, skänkt av löjtnanten Jöns Andersson Hallfast på Västtärna säteri. Denne var systerson till kapten Bengt Thyresson. Kronan har nu sin plats i sakristian.

TEXTILIER

Av äldre textilier återstår nu främst en mässhake från 1723. Den är tillverkad av röd sammet och är prydd med knypplade spetsar och har på ryggsidan ett broderat krusifix. Vidare finns en mässhake av svart sammet med granatäpplemönster, broderad med kors och vit siden damast och årtal 1769. Troligen härstammar materialet från en 1400-talsskrud. – Även bör nämnas två skrudar av röd sammet, en från 1803 och en i svart sammet med silverapplikationer från 1804.

Kyrkan har ett rikt förråd av textilier från 1900-talet. En mässhake i vit ylledamast med kors i blått och guld är en gåva av Kyrkrotens syförening år 1940. Vidare finns en mässhake av grönt hemvävt ylle med kors av handvävda guldband och broderier, inköpt 1945, en blå skrud



av entrådigt ullgarn från Bergås färgeri, tyget vävt av Birgitta Eriksson på Tärna lanhushållsskola. Dessutom finns en vit skrud och en grön skrud, den ena skänkt av kyrkvårdarna 1972, den andra av de kyrkliga syföreningarna 1973. Bägge har utgått från Lundh-Widéns textilteljé i Borlänge.

Inte mindre än åtta antependier ingår i altarskruden. Det äldsta är från 1912, av röd sammet med lila broderier. Ett annat anskaffades 1934, av svart sammet med törnekrona. Ett tredje antependium av vitt linnetyg märkt IHS anskaffades 1939. Från senare decennier kan nämnas ytterligare fyra antependier av grönt, violett, rött och blått linne samt ett antependium av grönt ylle från 1973. Härtill kommer kalkkläden i de liturgiska fär-

I Västmanlands läns museum finns fem skulpterade figurer från en gammal predikstol från 1600-talet. Här visas evangelisterna Markus och Matteus. Foto Västmanlands läns museum.



I kyrkan finns två figurer från ett medeltida altarskåp, datering omkring 1450. Här en bild av ett kvinnligt helgon, nästa sida S:t Erasmus.

GRAVMINNEN OCH PORTRÄTT

gera, virkade och knypplade altarspetsar, utförda och skänkta av trogna och vänfasta församlingsbor.

Vidare kan nämnas ett altarbrun av beigefärgad linne-damast med guldfrans, en gåva av Österby kyrkliga syförening 1940. I koret ligger en grön ryamatta med grå bård och fransar. Den har inskriften "Lifsens trä som är i Guds paradis". Den är en gåva av Ransta by kyrkliga syförening 1941, komponerad av fröken Lindhe, Väst-erås.

Kyrkan har sex kollekthåvar, varav tre äldre, möjli-gen från 1700-talet. Materialet är rips och sammet med guld- och silverliknande spetsar. Den senaste från år 1979 har donerats till minne av fil. dr Axel Lewan (1925–1956).

Långt före de nuvarande klockorna har klockklangen tonat ut och ringt till helg i Kumla och dess bygd. En klockskatt som uppgick till närmare sju skeppund malm (ca 1.200 kg) levererades 1531–1533 till Gustav Vasas uppbördsman Petrus Ugglå. Reparation av en kyrk-klocka finns antecknad 1549. En klockstapel uppfördes 1610, men sannolikt har det funnits en stapel långt tidi-gare.

"Kumbla folk, hör uppmärksam mitt ljud" – så inleds maningen på storklockan, som sannolikt göts 1743. Klockan sprack den 6 januari 1777 och omgöts samma år av Lars Björkman i Strömbacka vid Sala och fick då den avslutande hälsningen – "Sök det oförgängliga i Himme-len". Versen är citerad efter kyrkoherde Olof Björn.

På lillklockan finns en hänvisning till Ps 73:23 med de inledande orden "Ära vare Gud". Denna klocka blev gjuten under Karl XII:s tid (1703) av Gerdt Meyer, då Carl Carlsson var stiftets biskop och Olof Björn var pas-toratets kyrkoherde.

På korets södra vägg finns ett epitafium över kyrkans välgörare och donator, överste J G Sparfvenfeldt och hans maka A S Hildebrand och på läktaren hänger ett epitafium över kapten Bengt Thykesson (1601–1680). Båda herrarna är värda att minnas för sitt ansvar för kyr-kans angelägenheter. I kyrkan finns flera porträtt, bl a

av kyrkoherde Daniel Buscovius, känd från kriget med Danmark 1643–1645. Med en liten trupp dalabönder erövrade han Särna och Idre i Dalarna 1644. Professor J Columbus hedrade hans minne med ett latinskt epos. Ett annat porträtt föreställer kyrkoherden och prosten i Kumla Olof Björn (f 1640). Han var gift med Clara Elvius, dotter till företrädaren, den ovan nämnde Buscovius.

Porträtt över Per Larsson, nämndeman och häradsdomare, kyrkvård, riksdagsman och bondeståndets talman vid riksdagen 1726. Han bevistade Karl XII:s begravning och Ulrika Eleonoras kröning. Han var en både kunnig och framstående representant för bygd och församling med betydande insatser för kyrkans väl. Prosten Kihlman skriver bl a som eftermäle: "Han var en rättsinlig man, rådig och driftig. Aktad och älskad var han ock mycket anlitad". – Han avled 1736. På väggen mot sakristian finns en tavla med motivet Kristi död, begråten av ängel och munk. Målningen är möjligen gjord på 1600-talet i Italien.



För denna kyrkobeskrivning har utnyttjats handlingar i Kumla kyrkoarkiv, Västerås Domkapitels arkiv och Västerås läns museum. Uppgifter beträffande ortnamn har hämtats i Ortnamnsarkivet i Uppsala. Kumla hembygdsförening har medverkat med uppgifter ang. fornminnen i Rånstaområdet. Arkeologiska undersökningar och dateringar finns redovisade i lokala tidningsartiklar 1913, 1956–57, 1971–72 och 1980. Följande litteratur har utnyttjats:

- Bjerkings ing. byrå AB, Restaurering och byggnadsbeskrivning, 1978.
G. Ekström, Västerås stifts herdaminne, 1949.
G. Ekström, Kyrksilvret i Västerås stift, Vol. II, s. 351–355, 1978.

LITTERATUR

- O. Grau, Beskrifning öfver Vestmanland, 1754.
D. Helander, Kyrkans symboler, 1951.
A. Jansson, Ur Kumla sockens historia, 1954.
A. Jansson, Kumla kyrka, 1978.
L. F. Kihlman, Beskrifning öfver Kumla socken, 1828.
B. O. Kälde, Uppsala Årkestifts vapen, art. i Stiftsboken
Årkestiftet, 1987/88.
G. Lindberg, Kyrkans heliga år, 1937.
E. Lundberg, Albertus Pictor, S A K P, LXX, 1961.
A. Nilsén, Program och funktion i senmedeltida kalkmåleri,
1986.
Å. Nisbeth, Upplands kyrkor, Vol. VII, X sid VII ff, och XIV.
J. Roosval, Inl. till Upplands kyrkor, Vol. I, 1947.
H. Ståhl, Ortnamn i Västmanland, 1985.
B. Söderberg, Svenska kyrkomålningar, 1951.
K. Åkesson, ECS – Teknik, Underhåll och täckning på tornets
huvar enl. RA anvisning, 1987–88,
verkställt juni 1988.
M. Åmark, Kyrkklockor mm, 1928.
M. Åmark, Helgon i Upplands kyrkor, Vol. II, 1949.

Författare: Sven Lannergård, DD, Prost, Sala. Redaktör: Gunnar Redelius, fil dr, arkitekt SAR, Stockholm. Bilder: Om ej annat anges, Civ. ing. M. Agrell, Lund. Färgbild omslagets framsida, redaktören. Färgbild omslagets baksida, Sune Bergström, Västmanlands läns museum.

VÄSTERÅS STIFTS KYRKOBESKRIVNINGAR

Skrifterna bekostas av respektive församling, delvis med ekonomiskt stöd av Västerås Stiftsråd, som också valt en kommitté. Målsättningen är att skildra varje kyrka dels som ett kulturhistoriskt monument, dels som ett traditionsrikt centrum för den gudstjänstfirande församlingen.

I denna serie av kyrkobeskrivningar har tidigare utgivits 20 onummerade häften: Lundby kyrka (Gunnar Redelius), Fläckebo kyrka (Gunnar Redelius), Ångö kyrka (Åke Nisbeth), Romfartuna kyrka (Gerd Edgren), Köpings kyrka (Ingalill Pegelow), Irsta kyrka (Anna-Lisa Östberg), Hubbo kyrka (Gunnar Redelius), Kärrbo kyrka (Barbro Flodin), Skultuna kyrka (Ralph Edenheim), Björksta kyrka (Harald Wejryd), Harakers kyrka (Barbro Flodin), Dingtuna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), Norrbärke kyrka (Hakon Ahlberg), Rytterne kyrka (Carl Gustaf Sandberg), Lillhärads kyrka (Bengt Ingmar Kilström), Lindesbergs kyrka (Bonzo Berggren), Stora Kopparbergs kyrka (Gunnar Redelius), Ludvika kyrka (Gunnar Redelius), Tillberga kyrka (Gunnar Redelius), Kungsåra kyrka (Gunnar Redelius).

21. Västerås Barkarö kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 22. Badelunda kyrka (Bonzo Berggren), 23. Vika kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 24. Rättviks kyrka (Sune Garmo), 25. Tortuna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 26. Tärna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 27. Skerike kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 28. Västerfärnebo kyrka (Sven Lannergård), 29. Karbennings kyrka (David Nordgren), 30. Söderbärke kyrka (Hakon Ahlberg), 31. Kristina kyrka i Sala (Gunnar Redelius), 32. Svärdsjö kyrka (Gunnar Redelius), 33. Leksands kyrka (Åke Nisbeth), 34. Sala sockenkyrka (Gunnar Redelius).



Nr 35 Utgiven av Västerås Stifts Kyrkoberskrivningskommitté

Ur tidskriften *Konstrevy* nr 3 1949:



ALBERTUS PICTOR

HÄRKEBERGA KYRKA, UPLAND. ESTER OCH AHAŠVERUS. FOTO IWAR ANDERSSON 1947

Albertus Pictor

I Historiska Museet i Stockholm visas för närvarande och fram till c:a 1 okt. en utställning av Albertus Pictor, monumentalmålaren och pärlstickaren från senare delen av 1400-talet, mästaren till något av det intressantaste och finaste vi ha bevarat av svensk medeltidskonst. Utställningen omfattar dels kyrkliga textilier med broderier, dels fotografier av kyrkointeriörer och målningar samt ett antal färgkonstruktioner i full skala av kalkmålningar.

Albert Målare — enligt urkunder verksam 1473—1509 — var en mycket mångkunnig man. Under vin-

termånaderna var han bosatt i Stockholm, där han ledde en pärlstickareverkstad. Från denna härstamma flera av de vackraste och skickligast broderade mässhakarna och skrudarna från denna tid. Man vet också, att han sysslat med bokmåleri och träskulptur. Men varje år, när sommarvärmen kom och gjorde det möjligt att måla i de kalla stenkyrkorna, flyttade han, tillsammans med en skara lärningar, sin verksamhet ut till någon nybyggd eller ombyggd landskyrka, vars vitkalkade väggar skulle dekoreras. Så ha interiörerna i ett 25-tal kyrkor, huvudsakligen i Uppland,

målats av Albert och hans skola. Bland dem är Härkeberga, Härnevi, Täby och Yttergran några av de bäst kända.

Man kan föreställa sig hur det var glädje och fest i bygden, när kyrkomålaren kom. Albert själv tycks ha haft ett realistiskt, glatt och livsbejakande sinne och synes ha hämtat mycken inspiration från bönderna och deras leverne utanför kyrkomuren. Han har fyllt kyrkans inre med gestalter och scener från bibelns berättelser, så att den måtte ha utgjort en rik och fantastisk sagobok för lekmanen, som annars inte hade någon möjlighet att förstå den helt latinska gudstjänsten. Kanske var det rentav en och annan, som kunde upptäcka sitt eget porträtt i myllret av figurer uppe i en valvtrappa. De religiösa motiven i Alberts målningar äro ofta hämtade ur dåtidens illustrerade bibelupplaga "Biblia pauperum". Men då det gällt att komponera in dem i de oregelbundna valvkapporna eller de rektangulärt avdelade väggfälten, formar han dem otroligt skickligt och efter sin egen starka personlighet.

Om Albert överhuvudtaget skulle ha någon möjlighet att hinna måla en kyrka under sommarmånaderna, måste han säkerligen ha gått ganska rationellt till väga. Det var inte få kvadratmeter han hade att fylla; i Härkeberga upp emot 600. Ett studium av konturteckningen, framför allt i Härkeberga, ger oss en föreställning om Alberts teknik. Man finner rester av teckning med kol, som troligen är hans första uppskissering direkt på kalken, och som sedan ifyllts med en svart pensellinje. Därefter ha färgplanen målats med breda, jämna penseldrag, möjligen av medhjälparna enligt mästarens anvisningar. Så målas språkband, schabloner och utfyllnadsornament, och nu när stommen i det hela är utformad, börjar Albert det fina detaljarbetet. Han fyller ibland i den svarta konturen ännu en gång, lägger glansdagrar med vitt, modellerar och skuggtecknar med vitt och svart. Det tycks snarare vara en fördel än en nackdel för honom, att kalken suger åt sig färgen oerhört hastigt. Hans pensel glider snabbt och med en suverän säkerhet och elegans över den knaggiga ojämna murytan in i de mest svåråtkomliga hörn och vinklar. I de mera världsliga scenerna blir den svarta konturlinjen ofta kraftigare och mer bestämd; den kan här och var nästan verka grov och kantig; medan däremot ett

kristushuvud, en madonna eller en prinsessa tecknas känsligt och fint med en aning om vördnad för objektet. Deras ansiktskonturer dragas till och med ofta med caput mortuum i stället för med svart för att ge dem ändå större mjukhet.

Som man idag — 500 år senare — ser färgskalan i de Albertuskyrkor, vilka äro relativt väl bevarade och heller inte nersotade av en rökig kamin, står den mjuk och diskret. Rätt ljus blått, nyanterat grönt, milt ockragult och rödbrunt mot mörk, nästan sammetssvart färg i två olika toner. Den gör ett fint, väl avvägt och vackert intryck. Det finns dock i några kyrkor enstaka färgplan, som bryta sig ur den övriga milda färgskalan. I Härnevi t. ex. är överputsningen på några ställen bortfallen, och där lyser en mörk röd färg fram. I Härkeberga kyrkas västligaste travé skär en i väggen inmurad trästock tvärs över en målningsscen. Liksom på väggarna för övrigt, som i senare tid varit överkalkade, finns här endast fragment kvar. En mansfigur är dock relativt tydlig. En del av hans rockärm är målad på muren och har en sotig brunsvart färg, medan den del, som har träet som underlag är intensivt röd. Det är ett fenomen som länge intresserat lärde och besökare, och som givit impulsen till en noggrann undersökning av Alberts färgskala i sin helhet. Denna har hittills resulterat i vissheten om att flera färger ha undergått en förändring, som givit målningarna en helt ny färgklang. Så ha mörkrött, citrongult och violett, de färger som ursprungligen förlämnat målningarna en strålande lyskraft och mustighet, dels svartnat och dels fallit bort. Studerar man på nära håll den svartnade delen av den ovan nämnda rockärmen och motsvarande mörka partier överallt i kyrkan upptäcker man små fläckar av den klart lysande röda färgen där det sotiga svarta ytterskiktet ramlat bort. Spektralanalys av färgstoffet säger att det är en blyförening, mörk. Redan Cennino Cennini omtalar i sin bok om målarkonsten mörkan som en ömtålig färg, vilken vid målning på mur, i kontakt med luft, blir svart och färglös. Den andra svartnande färgen, som skiftar i grönbrunt är enligt analysen även den en blyförening. Liksom av det röda finns det ytterst små spår av dess ursprungliga kulör som var ljus citrongul. Den tredje färgen har nästan spårlöst försvunnit men är dock påvisbar i djupa småhål i putsytan på vissa nu vita partier. Man



ALBERTUS PICTOR

HÄRKEBERGA KYRKA, JONAS OCH VALFISKEN, FOTO N. LAGERGREN 1947



ALBERTUS PICTOR

VÄSTERGRAN KYRKA, UPPLAND, MAGDALENAS HIMMELSFÄRD. FOTO IWAR ANDERSSON

finner där korn av en purpurröd färg. Fragmenten äro så sparsamma, att man inte kunnat bestämma deras kemiska sammansättning; sannolikt är den en blandning av rött och blått, som Albert använt för att illustrera purpur. Dessa tre förändringar ha åstadkommit de mest markanta skillnaderna mellan den ursprungliga och den nuvarande Albertska färgskalan. Hans gröna och blå, som äro kopparfärger, äro relativt oförändrade. Det blå har emellertid, efter vad vissa fragment visar, varit flödigare lagt, än man nu får en föreställning om, och har sålunda haft större intensitet, medan det gröna givits en ännu tydlig fördriven modellering med svart för att färgen skulle erhålla en tyngd och fyllighet den i sig själv inte äger. Ockragult, caput mortuum och svart kan inte anses ha för-

ändrat sin verkan vare sig i kraft eller kulör. Sålunda gjorde målningarna, då Albert slutfört dem, även i färg ett realistiskt intryck. De nu svarta kindfläckarna och munnarna, blodfläckar och vindruvsklasar voro naturligt röda. Den från början rosa karnationsfärgen åstadkoms av vitt och rött, men har genom mönjans förändring blivit grå. En gloria, en krona, ett guld-föremål har varit lysande citrongult och en prinsessas hermelinsbrämde mantel har haft djup purpurfärg. Den färgskala man kommit fram till, är sålunda en helt annan än den förnämligt raffinerade man idag beundrar i de flesta Albertuskyrkorna: ett brokigt, levande färgackord, som inte bara passar bättre ihop med den föreställning man gör sig om Alberts eget realistiska sinnelag utan med hela den medeltida färg-



ALBERTUS PICTOR

HÅRNEVI KYRKA, UPPLAND. TIGGAREN I S:T MARTINSSCENEN. FOTO IWAR ANDERSSON 1947



ALBERTUS PICTOR

HÄRNEVI KYRKA, UPPLAND. FOTO IWAR ANDERSSON 1948



ALBERTUS PICTOR

HÄRNEVI KYRKA, UPPLAND. FOTO IWAR ANDERSSON 1948

prakten i övrigt, sådan den är bevarad i glasfönster, textilier, boktryck och även i någon mån träskulptur. Man får heller inte glömma, att kyrkofönstren under medeltiden voro små. Interiören var i sig själv mörk, och det är naturligt om man ville ge den ett ljusare och blondare utseende.

Det är Alberts kalkmålningar i detta ursprungliga skick färgrekonstruktionerna på Albertusutställningen vill ge en bild av. Originalen till dem alla finnas i Härkeberga kyrka. Att de, då man ser dem första gången, verka djärva och oartikulerade är ganska naturligt. Dels har man svårt att komma ifrån det intryck, man i dag får av Alberts målningar, och dels går man i rekonstruktionerna miste om det spel av ljus och skuggor, som valvens kupighet och murens ojämnheter förläna dem. Inte heller har man på undersökningens nuvarande stadium någon möjlighet att fullständigt urskilja konturer och skuggteckningar i det svartnade röda och gula eller i bortfallen violett färg. Möjligen skall fortsatt forskning kunna ge resultat på denna punkt. För att i stället inte göra för stora anspråk ha enkla och billiga material valts för de rekonstruerade målningarna. Porösa träfiberplattor ha överdragits med i limvatten uppslammad krita, zinkvitt och gips i sådana proportioner att ytan, vad sugförmågan beträffar, närmat sig den kalkade murens. På dessa pannåer ha scenerna projicerats i naturlig storlek. Den ofärgade bilden har fått föreställa Alberts första kolteckning. Liksom hos honom har den ifyllts



ALBERTUS PICTOR

HÄRNEVI KYRKA, UPPLAND. FOTO IWAR ANDERSSON 1948



ALBERTUS PICTOR

HÄRNEVI KYRKA, UPPLAND. FOTO IWAR ANDERSSON 1948

prakten i övrigt, sådan den är bevarad i glasfönster, textilier, boktryck och även i någon mån träskulptur. Man får heller inte glömma, att kyrkofönstren under medeltiden voro små. Interiören var i sig själv mörk, och det är naturligt om man ville ge den ett ljusare och blondare utseende.

Det är Alberts kalkmålningar i detta ursprungliga skick färgrekonstruktionerna på Albertusutställningen vill ge en bild av. Originalen till dem alla finnas i Härkeberga kyrka. Att de, då man ser dem första gången, verka djärva och oartikulerade är ganska naturligt. Dels har man svårt att komma ifrån det intryck, man i dag får av Alberts målningar, och dels går man i rekonstruktionerna miste om det spel av ljus och skuggor, som valvens kupighet och murens ojämnheter förläna dem. Inte heller har man på undersökningens nuvarande stadium någon möjlighet att fullständigt urskilja konturer och skuggteckningar i det svartnade röda och gula eller i bortfallen violett färg. Möjligen skall fortsatt forskning kunna ge resultat på denna punkt. För att i stället inte göra för stora anspråk ha enkla och billiga material valts för de rekonstruerade målningarna. Porösa träfiberplattor ha överdragits med i limvatten uppslammad krita, zinkvitt och gips i sådana proportioner att ytan, vad sugförmågan beträffar, närmat sig den kalkade murens. På dessa pannåer ha scenerna projicerats i naturlig storlek. Den ofärgade bilden har fått föreställa Alberts första kolteckning. Liksom hos honom har den ifyllts

Apropå Albert Mästaren

När man en vårdag med moln och sol kommer resande genom bondebygden kring Enköping och besöker kyrkorna Yttergran, Litslena, Härkeberga och Härnevi, blir man slagen av häpnad över vad som ryms av strålände måleri i dessa alltför förgätna interiörer. Vi svenskar är ju av ålder ett farande folk och vi har som väl är när det gäller konststudier alltid haft förstånd nog att inse vad vi har att lära i Frankrike och Italien. Påverkan från Paris har med jämna mellanrum gett de svenska målarna blodtransfusioner, som utställningarna Klee och Mirò även nu senast nogsamt visar. Men vi får därför inte glömma bort vilken rik källa till förnyelse vi har i våra egna traditioner. Albertus Pictors utställning i Historiska museet är en märklig händelse i vårt utställningsliv och den ger en åtskilligt att fundera på.

Skulle de här målningarna varit reproducerade i Verve eller i någon annan stor fransk konsttidskrift kanske det rent av gått upp för många av våra unga målare att här finns något att bygga på. Men liksom på närmare håll än Picasso och Mirò.

När man på utställningen ser hur målningarna lyst i sina dunkla rum, ser deras koloristiska glöd och smittande målarglädje blir man hänryckt.

Men när man står i Härnevi kyrka igen efter 26 år och ser dessa mästerverk glimma allt svagare genom sotet från kaminen vill man skrika så det hörs över hela landet att detta är brottsligt. Brottsligt att inte ögonblickligen utan att sky kostnaderna (som för en landsortssocken kanske är stora men för hela landet som skatten tillhör är en bagatell) varsamt och kärleksfullt ta fram dem i ljuset. Helst skulle väl också den medeltida interiören återställas, men om nu detta inte låter sig göras, så följ även här ljuset från Paris och Musée des Monuments Français. Rekonstruera valven och låt unga konstnärer (varför inte fattiga och begåvade akademielever i samarbete med museimän) kopiera målningarna både i det skick de nu ter sig och så som de en gång glött emot och glatt våra förfäder ända från den dag de så friskt och oförfärat målades på valv och väggar.

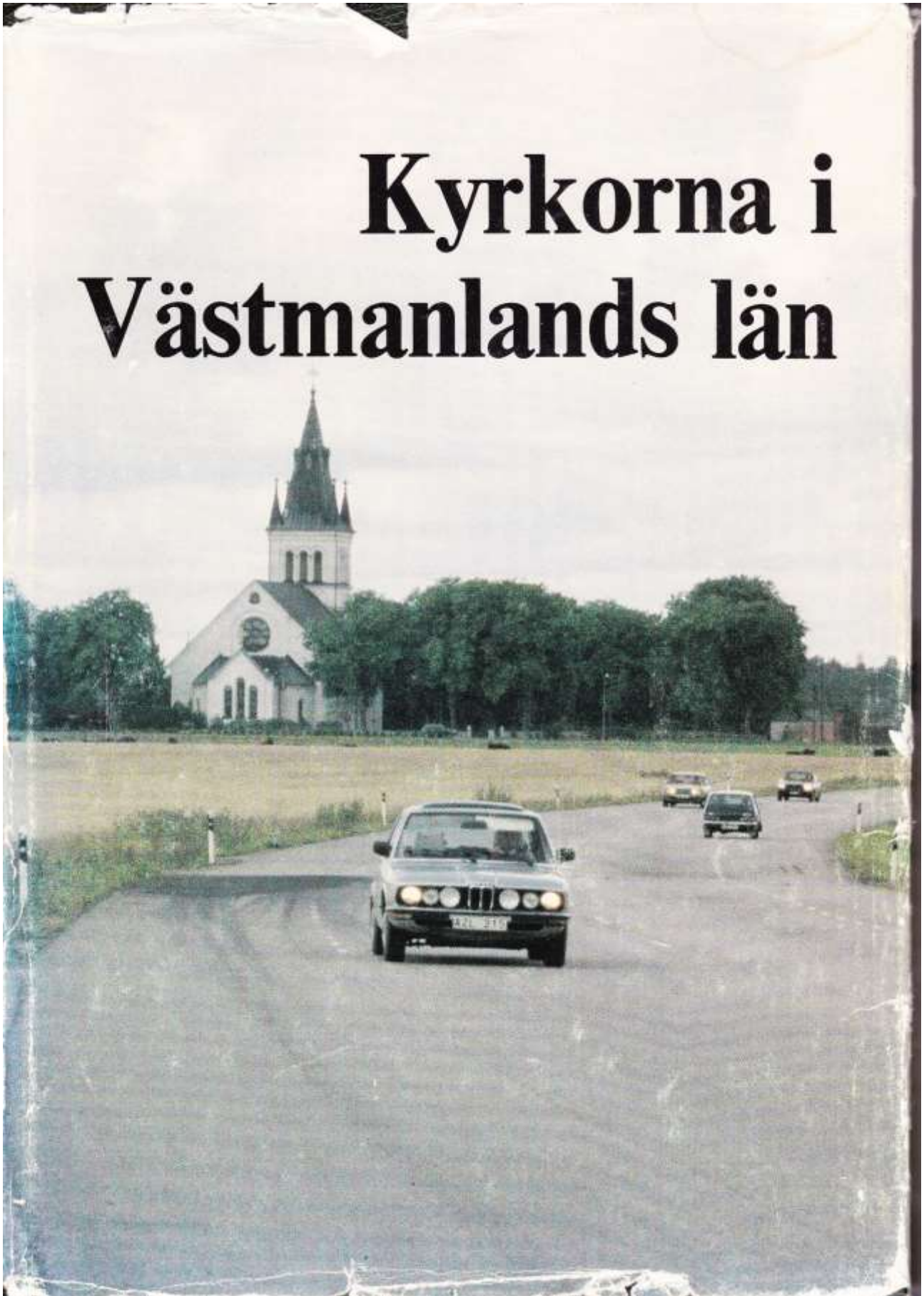
Sven Erixson.



ALBERTUS PICTOR

HÄLSJÖ KYRKA. KRISTUS I YTTERRÄ DÖMEN. FOTO IWAR ANDERSSON 1947

Kyrkorna i Västmanlands län



KUMLA KYRKA

Ett besök ger gott utbyte Rik på Albert-målningar

Kumla kyrka en mil norr om Sala hör till de märkligaste i Västmanland. Den nuvarande kyrkan, som haft en äldre föregångare, är byggd omkring 1300. Den företeer stor likhet med Sala sockenkyrka och med Härkeberga kyrka i Uppland, vilka har som ett gemensamt karaktärsdrag bl a en trefönstergrupp på korväggen.

Även den ursprungliga kyrkan i Kila anses vara ett verk av samme mästare. Ursprungligen hade alla dessa kyrkor — och många andra — ett tunnvalv av trä, vilket djärvt klättrade upp efter takstolarna. Under senare delen av 1400-talet försågs kyrkorna i allmänhet med tegelvalv: teglet hade nu blivit mera lättillgängligt än tidigare, och dessutom erbjöd det ett säkrare skydd mot "den röda hanen" än det lättantändliga trävirket.

Kumla kyrka torde ha fått sina stjärnvalv inslagna på 1470-talet. I varje fall fanns de 1482, då den berömde konstnären Albert Målare (Albertus Pictor) utförde sina kalkmålningar, vilka är och förblir kyrkans största sevärdhet.

Klockstapeln revs

Vad exteriören beträffar, är den mest märkbara förändringen sedan medeltiden det tillbygge av torn, som skedde år 1758. Den gamla klockstapeln hade länge varit dålig, och en katastrof befärades, varför man för säkerhets skull rev den 1757. I ett års tid hängde klockorna provisoriskt på bockar. Sedan tornet

kommit till stånd, vidtog man flera ytterligare åtgärder för att modernisera kyrkan. Sålunda upptogs nya fönster — ett på norra sidan och ett på den södra. Vidare inlades nytt tegelgolv.

Det var också nu som läktare byggdes i väster, där kyrkans gamla förnämliga orgel — kanske delvis medeltida eller i varje fall från 1500-talet — uppsattes. Denna orgel såldes 1818 till Fröjelunda kyrka i Uppland, där den alltså finns i behåll. I Kumla byggde orgelbyggaren Per Zacharias Strand ny orgel, färdig 1820, vilken alltså utgör kärnan i kyrkans orgelverk, som dock ombyggts 1902 och 1966. Orgeln i Kumla kyrka har gott anseende.

Hårdhänt renovering

År 1888 genomgick kyrkan en hårdhänt renovering, varvid den gamla slutna bänkinredningen kasserades och ersattes med öppna "bönhusbänkar" i tidens smak. Nu framtogs också målningarna på kyrkans väggar, vilka blivit överkalkade i samband med fönsterupphuggningar och omputsning på 1700-talet. Vidare rekonstruerades det trekopplade korfönstret, vilket 1764 hade blivit igensatt och ersatt med ett rundfönster. År 1939 rengjordes valvets målningar, och kyrkan fick ånyo sluten bänkinredning. Vidare murades ett nytt altare med skiva av Gustamarmor.

År 1952 gjorde man om korfönstret, så att detta fick smalare bågar, och mittfönstret erhöll nu glasmålningar av

den kände konstnären Nils-Aron Berge, vilken 1960 försåg också de båda sidofönstren med målat glas. Dessa högtstående glasmålningar är vår tids förnämsta bidrag till Kumla kyrkas förskönande. År 1951 fick kyrkan också en dopfunt. Denna är ett verk av bildhuggaren Erik Sand i Strängnäs, och materialet utgörs av skotsk sandsten. Samma år tillkom också dopfat i rent silver, tillverkat av Thure Jerkeman, Stockholm.

Under 1970-talet har bl a en brudkammare ställts i ordning i tornets nedervåning. Allt detta har tillkommit genom frikostiga donationer och genom församlingens flitiga syförening.

Skulpturskatter

Av kyrkans en gång mycket rika skulpturskatt förvaras det mesta på läns museet i Västerås, men nyligen har till kyr-

kan återbördats två medeltida skulpturer, som nu är uppsatta på södra korväggen. Det är ett kvinnligt helgon med förlorat attribut samt S:t Erasmus; hans kännetecken är den gryta han blev kokt i. Bilderna är från 1400-talet. På norra långväggen är nu uppsatta tre 1600-talsskulpturer: Kristus, Petrus och Johannes. De har suttit på predikstolen. Denna är tillverkad år 1665 av Olof Persson i Kila. När predikstolen "renoverades" år 1818, avlägsnades dess skulpturala prydnader och den omvandlades efter tidens smak.

Men de borttagna apostlabilderna bevarades och fick omsider en fristad i Västerås museum. År 1979 då kyrkan ånyo renoverades återbördades de nämnda helgonskulpturerna samt tre av bilderna från predikstolen. År 1979 rengjordes kalkmålningarna och vidare företogs bl a bättring av förgyllningar på inventarierna.



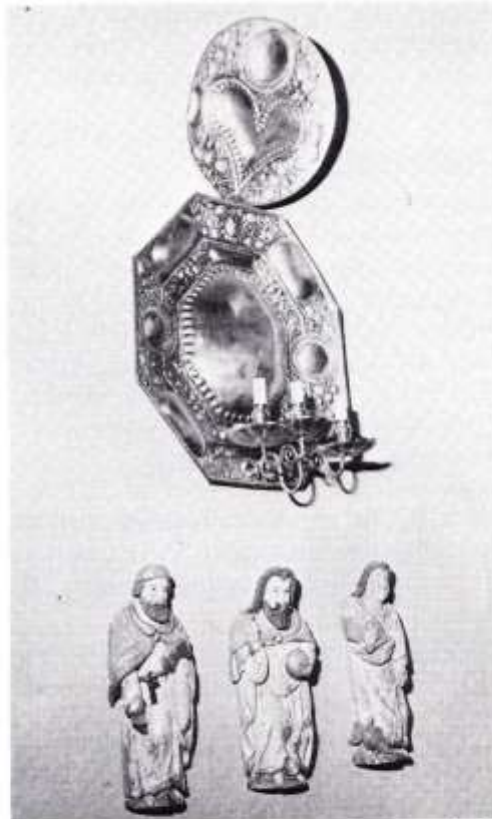
500-årsminne

I år har man i Kumla firat 500-årsminnet av målningarnas tillkomst bl a genom ett bygdespel, men också genom flera högtidligheter i kyrkan. Årtalet 1482 skall ha funnits målat på en pelare i kyrkan men är nu borta. Det omnämns även i ett visitationsprotokoll av biskop Joh Rudbeckius, vadan datering torde få anses säkerställd. Målningarna i Kumla har Albert utfört, då han stod på höjden av sin skapargärning. Det har sagts, att man just i Kumla upplever Albert och hans måleri på ett ovanligt kongenialt sätt.

Personligen tycker jag nog, att Kumla mer än vissa andra ofta framhållna Albert-kyrkor har en atmosfär som är alldeles unik. Kumla har också motiv, som är helt unika. I vapenhuset finns den s k **söndagsjakten** avbildad, och det är en bildserie som inte finns någon annanstans än i Kumla.

I vapenhuset, som låg närmast yttervärlden med dess faror och frestelser, var det angeläget att varna för just dessa. Söndagsjakten är ett typisk exempel härpå: den illustrerar budet om att helga vilodagen och talar om hur det går för den som bryter mot detta. I första scenen ser man en jägare, som övermodigt ger sig ut att jaga på söndagsmorgonen; en skrämd hare har t o m tagit sin tillflykt till en trädtopp. Men nästa scen visar, vilket straff som väntar söndagsjägaren efter döden. Då kommer två väldiga harar och tar jägaren till fånga och bär bort honom på en stång.

I seriens tredje scen puttar de ner honom i helvetetsgapet. Den fornsvenska vers, som beledsagar handlingen ger klart besked: Om helga dagar jagade du fåglar och harar, därför måste du nu till helvetet fara. (Texten här återgiven i moderniserad form).



Tre 1600-talsskulpturer; Kristus, Petrus och Johannes.

"Fans mormor"

I vapenhuset ser man också — över ingången till kyrkan — Sko-Ella, "Fans Mormor". Djävulen hade misslyckats i sitt uppsåt att söndra två äkta makar, men han fick hjälp av en ondskefull kvinna. Som tack för sina tjänster skulle hon enligt avtal få ett par skor, men djävulen vågade inte lämna dem i handen utan räckte dem på en lång stång. Den bilden har en ovanlig placering i Kumla.

I alla andra fall ses den vid utgången (vapenhusets sydportal), men här är den målad över ingången till kyrkan (i norr). Det är också något för Kumla unikt. Inskriptionen "Du är värre än jag" är nu borta, men den har alltså

funnits där. Föfinnen man i Kumlas vapenhus livshjulet och Gregorius' mässa — två ganska vanliga motiv.

Nådstolen

Det är omöjligt att i detalj beskriva alla motiven inne i kyrkan. Vi får nöja oss med ett axplock. Över altaret har Albert målat *Nådstolen*, en bild av den heliga Treenigheten, där Fadern håller den offrade Sonen på korset, medan den helige Andes duva svävar ovanför hans huvud. Denna bild illustrerar den katolska mässoffersläran — Faderns utgivande av Sonen, som aktualiseras på nytt i varje mässa. Treenigheten har i sitt följande den himmelska härskaran: hela valvhjässan är fylld av änglar med språkband.

Vidare utgör de fyra evangelisterna, som vi också hittar uppe i valvet, exempel på den uppvaktning, som omger det gudomliga majestätet. De representerar "de fyra väsendena" inför Lammets tron, som Johannes Uppenbarelse berättar om. Från Uppenbarelseboken är också ett annat motiv hämtat: den helige Mikael's strid med djävlarna. I korvalvet hittar vi vidare en framställning av S:t Olovs legend — bl a hans seglats. Marie död, begravning och kröning hör också till de legendariska inslagen bland korvalvets målningar, där följande bland annat en rad symboldjur kan studeras.

Ur bildsviten "Söndagsjakten".



Dessa märkvärdiga fabeldjur är typiska för Alberts måleri. Att de haft en symbolisk innebörd, är tämligen självklart, men för nutidens människor ter de sig gåtfulla, då vi saknar nyckeln till förståelse av deras hemlighetsfulla språk.

Maria i strålgång

I valv nr två hittar vi de fyra kyrkofäderna och en lång rad helgon. En centralplats intar Jungfru Maria i östra valvkappen, där hon avbildas i strålgång. Har hon manne varit Kumla kyrkas skyddshelgon? Albert använde som förlaga för sina målningar bl a den sk Biblia Pauperum (De fattigas Bibel), som innehåller scener ur Jesu liv med gammaltestamentliga förebilder.

Bland de gammaltestamentliga motiven i Kumla märks Elias himmelsfärd och Enoks upptagande till himmelen — båda förebilder till Kristi himmelsfärd. Följdriktigt hittar vi också himmelsfärden bland målningarna i detta Kumla kyrkas bakre valv.

Ett besök i Kumla kyrka ger gott utbyte. Utöver kalkmålningar, korfönstren och medeltidsskulpturen finns t ex porträtt och textilier av stort intresse. Kumla kyrka har högmässa varje söndag och helgdag kl 11. Sommartid hålls dessutom helgsmålsbön kl 18.

Bengt Ingmar Kilström

Även på Svenska Kyrkans hemsida [Kyrkor i Västmanland](#) finns en beskrivning.

Du kan också gå till Sveriges Släktforskarförbunds hemsida *Gravstensinventeringen*, <http://grav.rotter.se/>, där du kan söka information och bilder på gravstenar.

Sala Allehanda i december 1999, *Sala-Heby 1000 år*:

En mästermålare som stod i särklass

EN DAG FÖR SISÅDÄR 530 år sedan kom en mästermålare vandrande till den lilla bondkyrkan inte långt från Salberget. Något år tidigare hade han fått burskap i Arboga, det vill säga rätt att utöva sitt hantverk. Han var nu i början av sin karriär. Albert Målare var hans namn.

I den lilla kyrkan, som vi numera kallar Sala sockenkyrka, skrev mästern Albert för första gången på en kyrkvägg den latinska formen av sitt namn: Albertus Pictor.

Medhjälpare hade han förstås, såväl gesäller och lärningar som målardrängar. Men det var Albert som komponerade, skissade och även målade de viktigaste scenerna.

LÄNGE HAR MAN TROTT att Albert Målare i sin tur hade en lärare vid namn Peter, som skulle ha målat de finaste figurerna – bland annat i Sala sockenkyrka – och överlämnat åt Albert att fullborda. Men i boken *En vägvisare till Albert Målares kyrkor*, som gavs ut av Svenska turist-föreningen 1992, avfärdas denne Peter ur den svenska konst-historien.

Alltsammans ska vara en misstolkning av några bokstäver, gjord av en riksantikvarie i Ösmo kyrka på 1800-talet. Enligt dagens Pictorkännare finns denne Peter inte i några handlingar. Härom året visade sig dessutom en av "Peters" mest typiska målningssviter, den i Lids kyrka, vara signerad av Albert.

Sala sockenkyrka hör alltså

till Albert Målares ungdomsproduktion. Första gången Albert omtalas är i Arboga 1465. Runt 1470 gjordes arbetena i Sala sockenkyrka. Senare hade han stor verkstad i Stockholm och dekorerade omkring 30 kyrkor i Uppland, Västmanland och Södermanland.

Visst fanns andra kyrkomålare, men Albert står i särklass när det gäller artistisk nivå och variationsrikedom. Han förmådde med psykologisk insikt skildra karaktärerna.

Motivvalet i Sala sockenkyrka kom han aldrig att upprepa. Det handlar om Antikrists predikan och besegrande och om yttersta domens femton förbud. Här finns drakar och djävlar, träd som svettas blod, hus som störtar samman. Men här finns också de goda krafterna i form av änglar, Sankt Mikael som kämpar mot draken och Kristus som örtagårdsmästare.

PÅ 1700-TALET kalkades målningarna över i puritansk anda. Först vid en restaurering 1931 kom Sala sockenkyrkas målningar åter i dagen. Med tiden har färgerna blekts, men än kan mycket av Albert Målares bildvärld fascinera oss sentida betraktare.

Och mer finns att se i Kumla kyrka utanför Sala. Där målade och signerade Albert år 1482 och de målningarna har aldrig överkalkats.

INGALILL FORSS NORBERG



Albert Målares verk. På en väggpelare i Sala sockenkyrka ses Sankt Mikael i kamp med en drake. Albertus Pictor, alltså Albert Målare, signerade kyrkans målningar runt år 1470.